

**A BÉCSI GYŰJTEMÉNYEKBŐL
MAGYARORSZÁGNAK JUTOTT TÁRGYAK
KIÁLLÍTÁSA
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN**

**BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
1933**

FIGYELMEZTETÉS.

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással büntetendő, aki közgyűjteményben őrzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat eltulajdonítás szándéka nélkül, de a kikölcsönzés tekintetében meghatározott szabályok megszegésével elvisz vagy a szabályszerűen kikölcsönzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat a kikölcsönzésre megszabott határidő letelte után felhívás ellenére sem szolgáltatja vissza. (1929:XI. t.-c. 46. §.)

Bea magister uapit plog in gedi hungarum.
 ac quondam boni memorie gloriosissimi bele regis
 hungarie uenerat. H. suo dilectissimo amico uero
 uenerabili. et arte liberali faciente imburo. saluam
 et sine periculo affectum. Hi non in solari studio
 sunt elenti. et in historia tanta qm ego summo amore
 scriptis ex hbris daretis frugi ceteris q. antea. Et a ma
 gistris meis audienti. in uniu uolumen qd dno complacuit.
 pari uoluntate legerent. peniti a me ut sic historiae mo
 uam bello q. gromo scriptam. ita et generalium regu
 hungarie et nobilitatis suae. qualiter sept. principibus bone
 que herimogit uocant. et terra sacra descendunt. uel
 quibus sit sua fortuna. et qualiter sit generat. dicitur amicus.
 aut quare uocat. aut pui dux hungarie. Aquo reges hunza
 ruz originem dixerunt. uel q. regna et reges q. subingant
 sunt. aut quare ppe de sua fortuna aggressus. p. uolens dicit
 ingente hungari et in sua lingua q. magern uocant. et cri
 berat. Punit. uel me factum. si alius rogatus impedit. tu
 e peccatus et uice punitiois u. pene et. uel. u. in q. hris
 tua dicitur debitan reddere monita. agitur q. nec de
 lectione quibus matris et dicitur hui laboriosi. s. m. mpe
 di. sim negotis. facere tunc agilis sum que facere uel
 sibi. et dicitur traditiones dicitur. historiographos dicitur
 ne qre tunc apud oprunū estimans ut ne posteris in
 ultimam generatione oblivioni tradat. Oprunū q. digni ut
 uere et simplici et dicitur. q. legunt possunt agnoscere
 quoru res geste sunt. Et si tunc nobilitatis genti hungarie
 p. uocia sue generationis. et fortis quoq. facti sui. ex fisis si
 butis rusticis. uel a garulo cūtu uoluntatis quisi hūmpan
 so audiret. ualde in decap et factis uiderent esse. Logo q. d
 tunc. de certa scriptura. explanatione. et apud hystorico
 interpretatione reru ueritatem nobilit. papas felice q. hui
 gant. cui ff dona data uita. Omnes qui hris gauder
 de munere sui hereditatis. Et q. dicitur in genealogie re

**A BÉCSI GYŰJTEMÉNYEKBŐL
MAGYARORSZÁGNAK JUTOTT TÁRGYAK
KIÁLLÍTÁSA
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN**

**BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
1933**

KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA, KARCAG.

Az Osztrák Magyar Monarchia összeomlása után az osztrák állam nemzeti vagyonnak nyilvánította és állami kezelésbe vette át az uralkodó és az uralkodóház vagyonához tartozó bécsi cs. és kir. udvari hitbizományi gyűjteményeket. Köztudomású lévén azonban, hogy a gyűjteményekben számos magyar származású műkincs és történeti emlék van, mely a magyar korona jogcímén került a közös uralkodók birtokába, a magyar tudományos világban és műértő társadalomban még 1919 ben széleskörű mozgalom indult ezek visszaszerzése iránt. A napisajtó állandóan felszínen tartotta a kérdést. Siklóssy László „Műkincseink vándorútja Bécsbe” c. művében alapos feldolgozást adta a Bécsbe vándorolt műkincsek történetének. A vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig külön szakértőbizottságot küldött ki igényeink megállapítása végett. E társadalmi mozgalom és hivatalos előkészítés eredményeképpen sikerült a magyar béke delegációnak a muzeális ügyekben szakértőül kiküldött dr. Gerevich Tibor egyetemi tanár, múzeumi igazgatór javaslatára a trianoni békeszerződésbe a 177. §-t felvételnie, mely Ausztriát „a magyar szellemi tulajdon fogalma alá tartozó tárgyak” kiszolgáltatására kötelezte. A két állam közt a tárgyalás 1923-ban ez alapon indult meg. Lefolyásáról és eredményéről e katalogus bevezetésében számol be a magyar kormány megbízott, majd döntőbíró mellé szakelőadóvá delegált s a kulturális megegyezés létrehozásában eljáró dr. Petrovics Elek szépművészeti múzeumi főigazgató. Fejtegetéseit kiegészítendő, csupán néhány, a tárgyalás során felmerült nehézségre kívánok rámutatni.

A 177. § a mi felfogásunk szerint bizonyos többletet jelentett volna az uralkodói és udvari javakból Magyarországot értékarány szerint megillető részesezésen felül. A szövetséges és társult hatalmaknak a békeszerződéshez fűzött kísérőjegyzéke azonban kijelentette, hogy a 177. §-ban körülírt igényünk elismerésével a maximumát tették annak, amit módjukban volt tenni. Ennek következtében tárgyalásainkat kénytelenek voltunk a magyar szellemi tulajdonra korlátozni.

Igen nagy nehézséget okozott a szellemi tulajdon fogalmának meghatározása is. E fogalom homályossága és többféle értelmezést megengedő elaszticitása miatt sokszor oly tárgyaknál is küzdenünk kellett a magyar szellemi tulajdon elismeréséért, melyek a köztudatban nemzeti múltunk kiváló emlékeiként ismeretesek. Kiküldötteink a történeti Magyarország területét alapulvéve, értelmezték a szellemi tulajdont, az osztrákok viszont a mai politikai helyzetnek megfelelően csupán a megcsonkított ország határait voltak hajlandók figyelembe venni, s e tekintetben a leszakított részek mai tulajdonosai beavatkozásának lehetőségére is utaltak. Másrésről sok tárgynál — így pl. a jórészt Itáliában készült Corvináknál is — kétségbevonták azok kizárólagosan magyar szellemi tulajdon jellegét.

Nehézséget okozott az is, hogy a magyar szellemi tulajdonhoz tartozó tárgyak egy része nem közvetlenül Magyarországból, tehát nem a magyar korona jogán került az udvari gyűjteményekbe, hanem századokkal ezelőtt létesült más gyűjtemények anyagával együtt s ezek tekintetében — osztrák földön keletkezett gyűjteményekről lévén szó — Ausztria nem volt hajlandó engedményeket tenni.

Végül pedig az is gátolta igényeink teljes érvényesítését, hogy a nemzetközi tudományos közvéle-

mény határozottan védelmezi a régi fontos és világ-híres közgyűjtemények egységét s minden törekvést ellenszenvvel fogad, amely ezt az egységet veszélyezteti s ily gyűjtemények lényeges megcsorbítására vezethet. Ebből a szempontból még az a megfontolás is felmerült, kívánatos-e az egész világ által ismert és külföldiek által sűrűn látogatott bécsi közgyűjteményeket a magyar művelődés multjának emlékeitől teljesen megfosztani s így azok nemzetközi származású anyagában a magyar anyag hangsúlyát lefokozni.

Mindezt megfontolva és figyelembevéve, a magyar delegáció a nemzeti történet és nemzeti művelődés szempontjából legfontosabb emlékek hiánytalan megszerzésére helyezte a súlyt, s a többi magyar szellemi tulajdonként ismert javak tekintelében oly megállapodást létesített, melynek értelmében a bécsi gyűjteményekben maradt ily tárgyak a két állam közös kulturjához tartoznak s elidegenítésük tilalmazva van.

Hasonló elvek és megfontolások érvényesültek a levéltári anyag tekintetében is.

A kiállítás látogatóit bizonyára fájdalmasan fogja érinteni, hogy a visszaszerzett műkincsek közül hiányzik a híres nagyszentmiklósi aranyelet és a mai állami határon kívüleső területen talált sok más lelet is. Másrészről azonban megállapíthatják, hogy az eredmény, ha eszményeinknek nem is mindenben felel meg, — barátságos egyezkedéstől ez nem is volt várható, — nemzeti becsületérzésünket kielégítheti és semmiesetre sem kicsinyelhető. A magyar szívet bizonyára megdobbantja, hogy újra visszakerült hazánkba történetírásunknak, jogtörténetünknek, művelődésünknek sok drága ereklyéje, köztük Béla király jegyzőjének Gestája, a Nagy Lajos által rendelt, díszesen illuminált Képes Krónika, a Magyar Tör-

vénytár két legrégebbi kézírata, 16 Corvin-codex, Mátyás és Beatrix márványreliefje, II. Lajos fegyverzele és még egész sorozata az ismert és becses történelmi emlékeknek.

A Bécsből hazakerült tárgyak kiállítását avval a kívánsággal adom át a nyilvánosságnak, hogy társadalmunk, főként ifjúságunk merítsen multunk emlékeiből minél több tanulságot és lelki bátorítást s az évszázadok multán újra hazakerült történelmi emlékek erősítsék és fokozzák a jövőbe vetett bizalmunkat.

Hóman Bálint

m. kir. vallás- és közoktatásügyi
miniszter.

Bevezetés

A bécsivolt udvari-kincstári és hitbizományi gyűjteményekre vonatkozó magyar igényekkel első ízben a „Bécsi közös és udvari gyűjtemények felosztását előkészítő Bizottság” foglalkozott. Ezt a bizottságot még 1919-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter alakította meg. Elnöke Fraknoi Vilmos volt, előadója Gerevich Tibor, tagjai pedig a különböző miniszteriumok képviselői és a magyar nagy közgyűjtemények vezetői. Ennek a bizottságnak az volt a főfeladata, hogy megállapítsa: minő kívánságokat terjeszünk e tekintetben a békekonferencia elé.

A trianoni békeszerződés tervezetében ugyanis eredetileg nem volt semmiféle rendelkezés arról, hogy a volt közös, továbbá az udvari és hitbizományi gyűjtemények, múzeumok és levéltárak anyagából mi illeti meg Magyarországot? Az említett előkészítő bizottság kidolgozta kívánságainkat s ezeket a kívánságokat a békekonferencia elé terjesztették. A győztes hatalmak annyit tettek, hogy a következő rendelkezéseket vették fel a trianoni szerződés 177. §-ába:

„Ami azokat a művészeti, régészeti, tudományos vagy történeti jelentőségű tárgyakat vagy okiratokat illeti, amelyek előbb az Osztrák-Magyar Monarchia Kormányának vagy a Koronának gyűjteményeihez tartoztak, ezek tekintetében, amennyiben azokra vonatkozólag a jelen Szerződés egyéb rendelkezései intézkedést nem tartalmaznak, Magyarország kötelezi magát, hogy:

a.) az érdekelt Államokkal, amennyiben ezek őt erre felhívják, barátságos megállapodást fog kötni, amelynek értelmében a fenti gyűjteményeknek mindazon részeit, és mindazokat a fent megjelölt tárgyakat, vagy okiratokat, amelyek az említett Államok szellemi tulajdonát alkotják, viszonzóság alapján a származási hely országának vissza lehessen adni;

b.) húsz évig ezekből a gyűjteményekből semmit sem fog elidegeníteni, sem szélesztani, sem pedig az egyes tárgyak felett másként rendelkezni, kivéve ha erre nézve e határidő eltelte előtt külön megállapodás jönne létre; biztosítani fogja a gyűjtemények biztonságát és jókarbantartását és azokat, valamint a reájuk vonatkozó leltárakat, jegyzékeket és igazgatási okmányokat a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyikének állampolgárai közé tartozó tudományos kutatóknak rendelkezésére fogja bocsátani.

Viszont Magyarországnak is joga lesz a nevezett Államokat, különösen pedig Ausztriát felhívni arra, hogy vele az előbbiekhöz hasonló módzatok mellett a szükséges megállapodásokat megkössék abból a célból, hogy Magyarországra visszahozzák a fent említett gyűjteményeket, okiratokat és tárgyakat, amelyekre a fenti b.) pont biztosítékai alkalmazást fognak nyerni."

A kísérő jegyzék (u. n. Réponse), mellyel a békeszerződésnek a fenti rendelkezésekkel kiegészített tervezetét a magyar kormánynak megküldték, ehhez a kérdéshez a következő kommentárt fűzte:

„La Délégation Hongroise fait valoir son droit de réclamer à la République d'Autriche les pièces ou documents artistiques, archéologiques, scientifiques ou historiques appartenant aux anciennes institutions communes austro-hongroises et aux collections de la Couronne. Les Puissances alliées et asso-

ciées considèrent que c'est par des arrangements amiables avec les États intéressés, y compris l'Autriche, qu'une répartition équitable pourra être obtenue. Elles ont donc décidé d'ajouter à l'article 177 de nouvelles dispositions, analogues à celles formulées à l'article 193 du Traité de St.-Germain et qui permettraient à la Hongrie de faire valoir vis-à-vis de l'Autriche les mêmes droits qui ont été reconnus aux États cessionnaires de territoires autrichiens. Au cas où des difficultés viendraient à surgir au sujet de ces arrangements, l'article 363 du Traité prévoit l'arbitrage de la Société des Nations ou des Principales Puissances alliées et associées, dans le cas où la Hongrie ne ferait pas encore partie de la Société des Nations.

En consentant cette addition, les Puissances alliées et associées ont accordé à la Hongrie le maximum de ce qu'elles pouvaient faire."

Ezen az alapon kellett tárgyalnunk a kulturjavakról Ausztriával. — Másik jogcímünk az volt, hogy a kérdéses gyűjtemények az udvari vagyonnak állományához tartoznak, amelyből bennünket részesezés illet.

A békeszerződés kulturjavakra vonatkozó részének végrehajtását egy bizottság készítette elő, amelyet a m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter alakított meg. A bizottság elnöke id. báró Wlassics Gyula volt, előadója dr. Czákó Elemér helyettes államtitkár, s tagjai között egyfelől a külügyi-, pénzügyi és vallás- és közoktatásügyi miniszterium képviselői, másfelől az érdekelt múzeumi és levéltári vezető tisztviselők foglaltak helyet. Ez a bizottság elnökének irányításával tüzetesen foglalkozott a jogi alapelvekkel és kidolgozta azokat.

Ennek a bizottságnak a működésével kapcsolatban már közvetlen tárgyalások is indultak meg a ma-

gyar és osztrák megbízottak között a múzeumi és levéltári anyagok dolgában. Ezek a megbeszélések inkább a követendő eljárás mikéntjére vonatkoztak, s konkrét kívánságaink előterjesztésére és tárgyalására még nem került rá a sor.

A kulturjavakkal foglalkozó bizottság, miután a kérdések jogi vizsgálatát befejezte, 1922-ben megszűntnek nyilvánította működését, s ugyanakkor az ügyeknek konkrét és szakszerű lebonyolítására saját kebeléből két bizottságot alakított, u. m. Levéltári Bizottságot és Múzeumi és Könyvtári Bizottságot. Az előbbinek Csánki Dezső, az utóbbinak Fejérpataky László lett az elnöke. Az utóbbi, sajnos, csakhamar meghalt. A közvetlen tárgyalásokat a levéltári bizottság részéről Károlyi Árpád, továbbá Szekfü Gyula és Eckhart Ferenc folytatták, akiket a kormány már 1920-ban megbízott a volt közös és udvari levéltárak ügyében az osztrákokkal való tárgyalásokkal. A levéltári tárgyalások annyira előrehaladtak, hogy e tekintetben az előmunkálatokat befejezettek lehetett tekinteni.

1923-ban a kormány úgy intézkedett, hogy a kulturjavakra vonatkozó tárgyalások kapcsoltassanak be azokba az általános tárgyalásokba, amelyek a volt osztrák-magyar monarchia felbomlása következtében megoldandó pénzügyi és vagyoni kérdésekre nézve magyar részről báró Szerényi József b. t. t. mint kormányképviselő vezetésével folytak. A múzeumi, könyvtári és levéltári tárgyalások ettől kezdve egyik csoportját alkották ezeknek az általános tárgyalásoknak.

Ugyancsak 1923-ban más lényeges fordulat is történt. Az 1922 : XIX. t. cikk azokat a nagy közgyűjteményeket, amelyek a tárgyalások eredményében érdekelve voltak, az Országos Magyar Gyűjtemény-Egyetem alakjában egyesítette. Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter ekkor az Országos

Magyar Gyűjtemény-Egyetem igazgató-tanácsára bízta a tárgyalások irányítását és felügyeletét.

Minthogy a múzeumi és könyvtári bizottság elnöke, Fejérfataky László időközben meghalt, másfelől a múzeumi ügyeket dr. Czakó Elemér hely. államtitkár munkaköréből áthelyezték, a Gyűjtemény-Egyetem igazgató-tanácsának mindenekelőtt ujja kellett alakítania ezt az albizottságot. Ezt a tanács olyan formában tette meg, hogy a bizottság elnökévé Petrovics Eleket, az O. M. Szépművészeti Múzeum főigazgatóját jelölte ki, tagjaivá pedig Hóman Bálintot, akkor a Széchényi-könyvtár igazgatóját, később a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatóját, Végh Gyulát, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóját, Varjú Elemér nemzeti múzeumi igazgatót, Gerevich Tibor igazgatóőrt. Részt vett a bizottságban a külügyminiszterium képviselőjében Bárdossy László min. titkár is. Az előadói tennivalókat az elnök végezte.

A bizottság állandó érintkezésben volt egyfelől a Gyűjtemény-Egyetem tanácsával, mely kiküldte a bizottságot, másfelől a vallás- és közoktatásügyi miniszter ural és báró Sztéryni József b. t. t. ural, az általános likvidációs tárgyalások vezetőjével és irányítójával.

Ennek a bizottságnak első feladata konkrét igényeink összeállítása volt, vagyis elkészítése azoknak a lajstromoknak, amelyek a bécsi gyűjtemények „magyar szellemi tulajdon”-nak minősíthető tárgyait felsorolják.

Az első ilyen lajstrom azt az anyagot ölelte fel, amelyet az irodalmi források alapján itthon állítottunk össze. Ezt az első jegyzéket már 1923. júliusában átadtuk az osztrák kormánynak.

A további igénylajstromok elkészítésére a kormány még ugyancsak 1923-ban múzeumi és könyvtári szakembereket küldött ki Bécsbe, hogy a hely-

színén folytassák az anyagnak megtekintését és a követeléseink megállapításához szükséges adatokat összegyűjtsék. Így nevezetesen kiküldettek Varjú Elemér vezetésével Csányi Károly múzeumi igazgató, Hoffmann Edith és Gerevich Tibor múzeumi igazgató-őrök, Jakubovich Emil, Oroszlán Zoltán, Tóth Zoltán, Harsányi Pál és Fögel József múzeumi őrök, illetőleg könyvtárnokok.

A kiküldöttek munkálatai alapján készültek el az igényeinket tartalmazó lajstromok, mégpedig külön-külön a műtárgyakról, a kéziratokról és könyvekről, a rajzokról és metszetekről, a fegyverekről és a leletekről. A bécsi helyszíni adatgyűjtés eredményeit, úgyszintén az irodalmi források alapján összeállított anyagnak még át nem adott részét tartalmazó lajstromokat 1923 októberében és novemberében adtuk át az osztrák megbizottaknak.

A következő 1924. év januárjában érkezett meg lajstromainkra az osztrákok terjedelmes írásbeli állásfoglalása, amely a polgári igazgatás alá tartozó gyűjteményekre formált igényeink tárgyalásán kívül a katonai jellegű múzeumi és levéltári anyagokra vonatkozó igényeinkkel (l. alább) is foglalkozott. Mi ugyancsak tüzetes válaszungat ugyanez év márciusában küldtük meg az osztrákoknak.

Ezekben az iratokban mindkét fél kifejtette mind az általános elvekre, mind pedig a trianoni békeszerződés 117. §-a alapján részünkről igényelt tárgyakra vonatkozó álláspontját. Hogy megkíséreljük a mutatkozó nagy ellentéteket áthidalni, még ugyancsak 1924 tavaszán szóbeli tárgyalásokba bocsátkoztunk. A tárgyalásokat majd Petrovics Elek mint elnök egyedül folytatta dr. Hans Tietze min. tanácsosúrral, az osztrák szakértők vezetőjével, majd egyes múzeumi és könyvtári tisztviselőink a megfelelő osztrák szakemberekkel,— természetesen mindig az általános likvidáci-

ós tárgyalások keretében és a magyar kormányképviselő felsőbb irányítása mellett, s egyes esetekben dr. Hauer Gyula m. kir. pénzügyminiszteri főtanácsos és más pénzügyi szakemberek jelenlétében és közreműködésével.

1926-ban a likvidációs tárgyalások megszakadtak, s Magyarország és Ausztria döntőbírákra bízta az ügyet, még pedig Magyarország báró Szerényi Józsefet, Ausztria pedig Kienböck Viktor volt szövetségi pénzügyminisztert, utóbb az Osztrák Nemzeti Bank elnökét nevezte ki döntőbírául. A magyar döntőbíró mellé a miniszter-tanács a múzeumi és könyvtári ügyekben szakelőadóvá Petrovics Eleket rendelte ki.

A döntőbírótság azonban formá szerint egyelőre nem alakult meg, vagyis elnököt nem választottak s a döntőbírók egymással folytattak tárgyalást, hogy legalább bizonyos kérdésekben megkíséreljék a megegyezést. Így a múzeumi és könyvtári kérdésekben is tovább folytak a tárgyalások és a két döntőbíró által vezetett tárgyalás során Badenben meg is történt a megállapodás olyan feltétellel, hogy az csak akkor fog életbelépni, ha az Ausztria és Magyarország egykori közös viszonyából előállott és még elintézetlen összes többi kérdések végérvényes szabályozása megtörtént. Ezt a feltételes megegyezést 1928. május 14-én Luganóban a két döntőbíró, mint erre a célra felhatalmazott kormányképviselő formá szerűen is megkötötte és aláírta.

Ezt a megegyezést azonban a két állam nem ratifikálta. 1930-ban, miután végképen kitűnt, hogy a likvidációra vonatkozó békés tárgyalások nem vezetnek eredményre, a döntőbírótság formá szerűen is megalkult, s elnöke dr. Soldati Ágoston, a svájci állami főtörvényszék bírója lett. A döntőbírótság előtt most megindított perben az udvari gyűjteményekre vonatkozó igé-

nyeinket is kifejtettük és érvényesítettük. A magyar kormány 1930-ban előterjesztett panasziratára az osztrák kormány 1931. áprilisában válaszolt, erre még ugyanebben az évben a magyar kormány replikája következett. A következő 1932. év márciusában az osztrák kormány kifogást emelt a döntőbírósnak az udvari és hitbizományi gyűjteményekre vonatkozó hatásköre ellen s egyszersmind májusban előterjesztette a magyar kormány viszonzválaszára vonatkozó duplikáját. A hatásköri kifogást tartalmazó előterjesztésre mi még írásban válaszoltunk, s ezután már a szóbeli tárgyalásokra került volna a sor.

A pernek ebben a stádiumában a felek a gyűjteményekre vonatkozólag újabb közvetlen tárgyalásokba bocsátkoztak, s 1932. november 27-én Velenicében a döntőbírósnak elnökének ajánlatára, báró Szterényi József és dr. Kienböck Viktor meghatalmazottak megkötötték és aláírták „a múzeumi és könyvtári állományok tárgyában” kötött egyezményt. A tárgyalásokra a magyar kormány részéről Petrovics Eleken mint szakértőn kívül még Alkér Kálmán curiai bíró mint jogi tanácsadó volt kiküldve. Ezt az egyezményt aztán mindkét állam ratifikálta, s az végrehajthatóvá vált.

Kiállításunk legnagyobb és legfontosabb része azokból a műtárgyakból, kéziratokból és fegyverekből áll, melyeket ennek az egyezménynek értelmében kaptunk Ausztriától.

E tárgyakhoz némi kiegészítésül s másrészt magyarázatul néhány megjegyzést adunk hozzá.

Egy reánk nézve fontos tárgy, a Bocskay-korona kérdése megoldatlan maradt. A koronáról nem mondtunk le. A két kormány abban egyezett meg, hogy ezt az ügyet a kérdésnek közös egyetértéssel kérésendő tisztázásáig függőben hagyja és odáig a mostani állapot marad fenn.

A tárgyak, különösen a képek és a fegyverek

között több olyan darab van, amelyek nem tartoznak a magyar szellemi tulajdon köréhez. Ezeket a tárgyakat olyan más tárgyak fejében kaptuk, amelyek a magyar szellemi tulajdon köréhez tartoznak, de Bécsben maradtak. Ilyen kárpótlásként az egyezmény értelmében egy kifogástalan gótikus páncélt is tartozik adni Ausztria, de ennek az ügye a konkrét darab kiválasztása körül támadt vita miatt még nincs elintézve. Ez tehát még jár nekünk.

A velencei egyezménynek a tárgyak megállapításán kívül elvi rendelkezései is vannak. Ezek a rendelkezések egyfelől a magyar szellemi tulajdonhoz tartozó, de Bécsben maradt tárgyakhoz való viszonyunkat, másrészt általában az egykori udvari kincstári és családi hitbizományi gyűjteményekhez való viszonyunkat szabályozzák.

A Magyarország szellemi tulajdonához tartozó, de Bécsben maradt tárgyakat az egyezmény a két állam közös kultúrjavainak nyilvánítja, s megállapítja, hogy azokat harmadik személyek részére nem lehet elidegeníteni. Ha vita támad arra nézve, hogy valamelyik tárgy magyar szellemi tulajdon-e, a két kormány által egyetértőleg kijelölt tudományos szakértő, s ha ennek személyében a kormányok nem tudnak megegyezni, a népszövetségi Commission de Coopération Intellectuelle Internationale elnöke által kijelölt szakértő határoz (III. cikk). A magyar kormánynak olyan megkereséseit, melyekben Magyarország szellemi tulajdonához tartozó tárgyakat magyar közgyűjtemények által rendezett kiállításokra bizonyos időre kölcsön kér, az osztrák kormány előzékenyen fogja kezelni (V. cikk).

Az egykori udvari kincstári és hitbizományi gyűjteményekhez a magyar kormánynak joga van felhatalmazott szerveket kiküldeni, akik a gyűjtemények és tárgyak leltározása, tanulmányozása és fényképezése tekintet-

ben különféle kedvezményben részesülnek, a magyar szellemi tulajdonhoz tartozó tárgyakat pedig minden engedély nélkül publikálhatják. Ezeket a jogokat a magyar kormány egy állandóan delegált hivatali szerv útján is gyakorolhatja. A gyűjtemények látogatása és tanulmányozása tekintetében pedig a magyar állampolgárok az osztrák állampolgárokkal egyenlő tekintet alá esnek (IV. cikk).

A kiállítás bemutat szemelvényeket abból a levéltári anyagból is, mely az egykori házi-, udvari és állami, továbbá udvari kamarai levéltárakból és a hadi levéltárból jutott Magyarországnak. Ezek az anyagok már el is vannak helyezve részint az Országos Levéltárban, részint a m. kir. Hadilevéltárban. Ezek az intézetek adták át ezeket a szemelvényeket kiállításunk számára, s egyúttal rendezték is az anyagot.

Mint már említettük, a volt közös és udvari levéltárakra nézve az osztrák kormány megbízottaival való tárgyalásokkal a magyar kormány 1920-ban dr. Károlyi Árpádot, a bécsi házi-, udvari és állami levéltár volt igazgatóját, továbbá dr. Szekfű Gyulát és dr. Eckhart Ferencet bízta meg. Ezek a megbízottak hosszas tárgyalások után 1926-ban megegyeztek az osztrákokkal, s a megegyezést 1926. május 28-án a magyar kormány képviselőjében báró Szerényi József, az osztrák kormány képviselőjében pedig dr. Kienböck Viktor a Bécs melletti Badenben formaszert is megkötötték és aláírták.

A megegyezés a „proveniencia” elvén sarkallik, amelyet mindkét fél elismert, s amely azt jelenti, hogy az ugyanegy hivatalban létrejött iratokat együtt kell tartani, mert összefüggően, szerves egységben létrejött irattárak szétbontása tudományos szempontból hasznavehetetlenné teszi azokat. Így a Magyarországon keletkezett és innen Bécsbe vitt irattárak hazakerültek, másrészt az egykori közös, Bécsben lét-

rejöttl irattárak, amelyek a Bécsben székelő központi hatóságok működéséből keletkeztek, továbbra is Bécsben maradtak. Ezekre nézve azonban a levéltári egyezmény megállapítja Magyarország és Ausztria közös szellemi tulajdonjogát és a magyar kormány megbízottainak ezekbe teljesen szabad bejárást és használati jogot biztosít. Az egyezmény végrehajtása körül dr. Miskolczy Gyula, dr. Jánossy Dénes és dr. Pauliny Oszkár működtek közre.

A m. kir. Hadilevéltárat illető bécsi anyag kiválasztását, a volt közös vagyon liquidálására Bécsbe küldött bizottság kezdte meg a monarchia felbomlása után. E bizottságon belül egy külön levéltári szerv alakult, mely később, mint a m. kir. Hadilevéltárnak közvetlenül alárendelt osztály, befejezte a bécsi Hadilevéltár (Kriegsarchiv) világháború előtti anyagának liquidálását és a bennünket illető részt Budapestre küldte.

Az anyag kiválasztása a Badenben 1926-ban megkötött levéltári egyezményben foglalt megállapodás szerint történt.

E szerint a bécsi volt cs. és kir. Kriegsarchivból az alábbi magyar vonatkozású hadtörténeti anyagot kapta a m. kir. Hadilevéltár:

a) a török hódoltság idejéből az 1528-tól kezdődő időszakból származó iratokat, főleg a hódoltság utolsó évtizedeiben lezajlott hadműveletekről s az ezekkel összefüggő egyéb eseményekről.

b) Több magyar eredetű iratot II. Rákóczi Ferenc korából (1703—1711).

c) Hadműveleti iratokat a törökök elleni hadjáratokból az 1712—1789-ig terjedő időből.

d) A m. kir. nemesi testőrség levéltárát 1760—1850-ig.

e) A magyar nemesi felkelésre vonatkozó iratanyagot 1797—1809-ig.

f) Hadműveleti és egyéb katonai természetű iratokat az 1848/49-i szabadságharc idejéből.

g) Nagy térképgyűjteményt általános európai vonatkozású régi térképekből, továbbá a volt monarchia és Magyarország egyes részeit ábrázoló hadműveleti térképeket, a világtörténelem háborúival foglalkozó haditérképeket, végül hadtörténeli érdekeséggel bíró vártervjrajzokat, látképeket és kartografiai szakmunkákat.

A kiállított anyag mindennek természetesen csupán a nagyközönséget is érdeklő töredéke.

Ugyancsak a katonai kincstári javak liquidálására kiküldött bizottságnak volt a feladata a Heeresmuseum magyar vonatkozású anyagának kiválasztása és a liquidáció előkészítése. A munka eredményeként igényeinket nagy terjedelmű munkálatban adta át a bizottság az osztrák tárgyaló feleknek. A bizottságban a Hadimúzeumot vitéz Aggházy Kamill alezredes, a múzeum jelenlegi igazgatója képviselte.

Erre évekig tartó tárgyalások következtek. A magyar tárgyaló feleknek az volt a törekvésük, hogy egymással alig kapcsolatos tárgyak laza sora helyett a Hadimúzeum részben a saját gyűjteményeinek hiányait kiegészítő, részben pedig összefüggő sorozatokra tegyen szert. Így több esetben magyar duplomokról lemondva, helyettük közös vonatkozású tárgyakkal kárpótolta magát.

Így jött létre a már nevezett kormányok képviselői között 1926. május 28-án Badenben a cs. és kir. Hadimúzeumra vonatkozó egyezmény. Ennek értelmében a világháború előtti anyagból :

82 ágyút, 94 szálfegyvert, 46 kézi lőfegyvert, 9 löszert, 200-on felüli zászlót, ruhát stb. kapott Magyarország. A felszámolásból az elszakított régi² Magyarország területéről származó tárgyak kimarad-

tak. Nem sikerült megszerezni olyan magyar vonatkozású tárgyakat sem, melyeket osztrákok, vagy más nem-magyar állampolgárok adományoztak annak idején.

A világháború anyagából: 53 ágyút, stb., 37 szálfegyvert, 60 kézi lövőfegyvert, 135 lövészert, 278 különféle tárgyat és 1039 képet engedtek át az osztrákok Magyarországra számára. Ehhez járul még a Mária Terézia-Rend 40 darab rendjele, továbbá a bécsújhelyi és mödlingi katonai intézetek 30 darabból álló képanyaga. A Hadimúzeum anyagának végeredménye tehát 2000 darabon felüli tárgy.

A világháborúból való ágyúk egyrészét még 1922-ben, az anyag többi részét pedig 1927 őszén, a badeni egyezmény megkötése után szállították haza. Ez a kiállítás természetesen csak egy töredékét mutatja be az anyagnak; a Hadimúzeum megnyitásával majd az egész anyag nyilvánosságra kerül.

A m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter úr
által kinevezett kiállítási rendező-bizottság :

Petrovics Elek elnök. — Varjú Elemér,
Dőry Ferenc, dr. Hoffmann Edith, Jakubovich
Emil és Tóth Zoltán, a bizottság tagjai.

A rendezésben részt vettek még :

Vitéz Aggházy Kamill, Herzog József, Höllrigel
József, Markó Árpád.

I.

A Velencében kötött múzeumi és könyvtári egyezmény alapján Magyarországnak jutott tárgyak.

1. *Teljes díszvértezet* u. n. Miksa-páncél (I. Maximilián császár után így nevezve) serdülő fiú részére. A bécsi császári fegyvertár lajstromai szerint II. Lajos magyar királyé volt. Burgundi típusú teljes sisakja állban kétfelé nyitható s kettős (belső és külső) mozgatható arcvértelet van ellátva. A sisak a nyakvérteben szabadon forgatható; a csapokkal felerősített vállrészekre magas, felálló peremű vállkagylók borulnak. Az alsó és felső karvasak tagolatlanok, a könyök befelé teljes kagylókba megy át, a keztyük tagoltak. A rövidre szabott és lándzsahoroggal ellátott golyó-mellhez tagolt combvértékben végződő kötény csatlakozik; a felső lábszárak lecsatolhatók; ezeket csuklós térdkagylók kötik össze a sima alsókkal. A saruk tagoltak és széles (u. n. tehénszájú) cipők módjára végződnek.

A páncél a XVI. század elején nyugaton divatozott letűzdelt és hasogatott ruhák mintájára ferdén menő bemélyített vonalakkal négyszögre van osztva, ezek mindenikébe keresztalakban összeillesztett négy hegyes levélke van beverve; a bemélyített részek maratással és aranyozással ékítettek. Az egyes részek szélein zsinórszegély, ezeken belül maratott és aranyozott arabeszkes sáv van alkalmazva. A XVI. század elejéről.

A mellvas közepén összefont S. E. betűk láthatók; ugyan-ezek különválasztva megvannak a felálló vállperemeken is. A régi ismeretők a betűkben a *Sancta Elisabeth* név kezdőbetűit vélték felfedezni. Ép úgy, vagy talán több okkal gondolhatunk *Sanctus Emericus-ra*, akit a magyar királyfi méltán választhatott égi pártfogójának. A nehezen magyarázható betűk dacára is valószínű, hogy a rendkívül díszes vértetet szomorú emlékeztető II. Lajos királyunké volt. Ismeretes, hogy 1514-ben Miksa császár a magyar királyfi számára díszes vértetet készíttetett Innsbruckban a hírneves Sausenhofer Konrádnál, amelyet a kilenc éves, de már akkor szép sudár termetű Lajos először Mária főhercegnővel, Miksa unokájával történt eljegyzésekor, egy a császár kíséretében Bécsből Bécsujhelvre történt lovaglás alkalmából 1915 július 29-én viselt. Ugy a kor divatjának, mint a királyfi életkorának teljesen megfelel a ránk maradt vértetet, amely Mária özvegy királyné kincseivel a mohácsi csatavesztés után történt meneküléskor juthatott I. Ferdinánd birtokába s később a császári fegyvertárba.

2. *Béla király jegyzőjének, P. mesternek (Anonymus) Gesta Hungarorum-a* — a magyarok tetteiről írt könyve.

4°, 24 leveles, XIII. századi, címlapján egy díszesebb, színes nagy kezdőbetűvel és vörös fejezetkezdő nagybetűkkel díszített, rubrikált, latin nyelvű hártyakódex, arany kétféjű sasos, új, fehér pergament kötésben.

A magyar nemzet eredetének, beköltözésének, hunfoglásának és kalandozásainak legbeszédesebb, kerek művészi kompozícióval, szépirodalmi stílusban megírt s egyszersmind legrégebb kéziratban fennmaradt hazai kútforrása. A *Gesta* eredetije nem maradt fenn. Jelen példánya a műnek a XIII. század második feléből származó, egyetlen fennmaradt másolata. Első levelének előlapja üresnek látszik, hátlapjának szövegkezdő szavaiban a szerző P *dictus magister-nek* és a jóemlékeztető, dicsőséges Béla király egykori jegyzőjének vallja magát. A legújabb kutatások számtalan egykorú analog adattal véglegesen igazolták, hogy a P kezdőbetű a szerző nevét rejtő sigla (névkezdőbetű), melyhez a kor szokása szerint szerénykedésből ragasztja a „*dictus*” szóval „*magister*” címét. Mindebből kétségtelen, hogy a *Gesta*-író valamelyik Béla királyunk P. névkezdőbetűs jegyzőjének személyében kell keresnünk; mivel pedig I. Béla korát (1060—63) a *Gesta* történelmi, IV. Béla korát pedig (1235—70)

magyar nyelvörténeti adatai alapján ma már kizártnak kell tartanunk, P. mester csak az 1141-ben elhunyt II. (Vak) Béla vagy az 1196-ban meghalt III. Béla jegyzője lehetett. Az utóbbi fél-században közhitelre talált az a vélemény, hogy a Gesta szerzője, a névtelen jegyző, III. Béla notáriusa volt s művét ura halála után, a XIII. század első éveiben írta. Ezen alapon Pálf, III. Béla király egyetlen P. névkezdőbetűs jegyzőjét, a későbbi erdélyi püspököt kellene a titokzatos szerzőnek tartanunk. Az újabb kutatások világánál ez a kormeghatározás is tarthatatlannak látszik. Igen sok bizonyíték szól amellett, hogy a szerző nem III, hanem II. Béla jegyzője lehetett s Gestáját a XII. század 40-es és 50-es éveiben írta. De már ezen időben öregek kellett lennie, mert magyar szavainak helyesírása s több nyelvörténeti sajáttsága már II. Géza király (1141—62) okleveleinek magyar szórványaiban sem, hanem csak a korábbi évtizedekből valóban lelhető fel. A legújabb történeti kutatások ez alapon a legvalószínűbb Anonymus-jelöltül azt a Pétert állítják előtérbe, aki 1124-ben mint (ó-)budai prépost tűnik fel. Péter prépost ugyan az idézett 1124. évben II. István királynak volt notáriusa, ezt a szerepet azonban betölthette II. Béla uralkodásának első 1131—35. éveiben is. Ez időből ugyanis más notariust nem ismerünk. Minden bizonnyal azonos személy Péter székesfehérvári préposttal, aki II. Béla követeként 1134-ben II. Lothár német császárnak két díszes szerszámú, aranyos nyergű fehér lovat vitt, mint ahogy P. mesternél a Gestában is ugyanily ajándékkal kedveskednek az orosz hercegek Álmos vezérnek. Mivel a műben a Felső-Tisza mellékét, főképp pedig Dél-Borsodot írja le legrészletesebben, joggal következtethetjük, hogy egri egyházmegyei pap volt. Gestáját jóval ura, II. Béla halála után, az 1147-ben megindult második kereszteshadjárat — melyre a műben célzás van — továbbá II. Gézának a vereckei szoroson keresztül vezetett lodoméri, halicsi és kievi hadjáratai (1148—52) és első görög háborújának hatása alatt, 1147—52. közt írhatta. Művének főforrása a királyi család eredet-mondáján és a felsőtiszai nemzet-sézeknek még elevenen élő mondáin és hagyományain kívül a magyar történelem ősforrása, a Szent László-kori Gesta Ungarorum, meg annak közvetlen folytatásai, használt közvetlenül vagy közvetve külföldi forrásokat is. Ezek hatása alatt többé-kevésbé megbízható s bizonyos kritikával használt forrásai alapján kerek formába öntötte és kiszínezte a honfoglalásnak a többi krónikában eléggé szűkszavú elbeszélését.

3. Magyarország képes krónikája vagy Márk krónikája. Latin. Folio. XIV. század.

Északi pergamen és írás, — 213 × 300 mm. —

73 lap. — Díszes címlappal és csaknem minden lapon egy vagy több (összesen 139) miniaturával, iniciáléval és lapszédizítésekkel. A címlapon felül Nagy Lajos király udvari embereitől körülvéve trónol; a lap alsó szegélyében balról jobbra: Nagy Lajos címere (hasított pajzs a magyar pólyákkal és Anjou liliomokkal), Magyarország címere (kettős kereszt) és az Anjou strucctollas sisak. A festett keret jobb oldalán Nagy Lajos király sisakdisze: a struccmadár. Az iniciáléban a király és az anyakirályné Szent Katalin előtt térdelve. XVII. századi fehér bőrkötés.

Tartalmazza a magyaroknak a legkorábbi magyar gestákból és krónikákból első ízben egységes, kerek egészé összerkesztett történetét, a kezdetektől egészen 1330-ig. A krónika szövege 1358-ra van keltezve. A szerzője Márk, dr. Jakubovich Emil megállapítása szerint teljes nevén Kálti Szomajon fia Mihály fia Márkus, székesfehérvári őrkanonok, kinek életére vonatkozólag 1336-tól 1358-ig vannak adataink.

Készült 1374—76-ban, abból az alkalomból, hogy Nagy Lajos király Katalin nevű négy éves leányát 1374 decemberben eljegyezte V. Károly francia király másodszületett fiával, Valois Lajos orléansi herceggel. Szent Katalin tehát, mint a menyasszony védszentje szerepel a címlapon. A kis menyasszony 1376-ban meghalt. A francia királynak ajándékba küldött példány utóbb VII. Károly francia király ajándékából az 1456-ban elhunyt Brankovics György szerb despota (Cillei Ulrik apósa) birtokába ment át. A XVI. században török kézen volt, a XVII. sz. első harmadában már a bécsi udv. könyvtárban.

A legszebb magyar krónika, melyet a maga egészében Magyarországon állítottak elő. Ugyanaz a másolója és ugyanaz a festője, mint Nagy Lajos Oxfordban levő másik kódexének. A művész a nagy király udvari festője volt. A festmények tárgyi szempontból arra vallanak, hogy a miniatör teljesen otthonos volt a magyar legendák és krónikák világában. A magyar nemzeti címerek, viseletek, fegyverekben való jártassága pedig olyan emberre mutat, ki a magyarországi viszonyokat kitűnően ismerte. A miniaturák a Nagy Lajos alatt Magyarországon meghonosodott olaszos, közelebről nápolyi modorban készültek s noha több tekintetben lényegesen különböznek a Nápolyban készült munkáktól, máig eldöntetlen, hogy Nápolyban tanult magyar művész vagy hosszú időn át Magyarországon élt nápolyi művész művével állunk-e szemben.

4. *Acephalus-kódex* — Magyarország krónikája.

4°, 127 leveles, XIV. századi, latin nyelvű, rubrikált, magyarországi hártyakódex, arany kétféjű sasos, új, fehér pergamenkötésben.

A magyar nemzet történetének a Budai Krónika családjába tartozó egyik legrégebbi, a XIV. század derekáról való, elől csonka — innét *acephalus* (= fejetlen) neve — kézírata. Hiányzik belőle a hun krónika és a magyar történelem eseményeinek Szent István uralkodása 1002. évig tartó része s halad az 1342. évig, Nagy Lajos koronázásáig. Az 1319. évben elhalt Telegdi Csanád esztergomi érsekről mint élőről beszél.

A 35 levélnyi magyar krónikát a kötetben még Nagy Sándor tettei, a Friauli (Foroiuliensis) Odorik: „A világ csodáiról” című regényes ázsiai útleírása, Frater Gentilis jövődölései, Dániel próféta Somnariusa, orvosi, fizikai és aritmetikai jegyzetek és a latin synonym szavak jegyzéke követi.

5. *Calendarium, necrologium et diurnale Strigoniense.*

2°, 108 leveles, sok díszes kezdőbetűvel ékesített, latin nyelvű, XIV. századi, magyarországi hártyakódex, arany kétféjű sasos, új, fehér pergamentkötésben.

Elején kalendárium, végén sequentiák, mindkettőben a magyar szentek szokott helyükön található; közben benedictiók, diurnale: oratiók, órák, létániák, lectiók, evangéliumok és hangjegyes énekek. A kalendáriumban 1375—1531 közti dátumokkal esztergomi érsekek és kanonok elhunytáról szóló necrologikus feljegyzések vannak, miből kitűnik, hogy a kódex 1375. előtt, nyilván Esztergomban készült és illumináltatott a Nagy Lajos király idejében dívó olaszos modorban. A kimutathatólag több, mint másfél századon át használatban volt kötet nagyon rongált, szakadozott állapotban maradt fenn.

6. *Esztergomi breviárium.*

2°, 181 leveles, díszes címlappal és több színes iniciáléval díszített XV. századi, latin nyelvű, magyarországi hártyakódex, aranyozott, új, fehér pergamentkötésben.

Elején rubrikált kalendárium van, amelyben a magyar szentek (Szent Adalbert, László, István, Gellért és Imre) szokott

helyükön megtalálhatók. Utána csonka végű breviárium következik. A kézirat számos esztergomi vonatkozású bejegyzése arra mutat, hogy Esztergomban készült, írása után ítélve a XV. század második negyedében. Utólagos bejegyzései az 1450—83. évekből valók.

7. *Sermones de tempore et de sanctis iuxta ordinem dioeceseos Strigoniensis.* Szentbeszéd gyűjtemény és teológiai tankönyv.

4°, 225 leveles, rubrikált, helyenként magyar glosszás, latin nyelvű, XV. századi papírkódex, új, félpergamentkötésben.

Az esztergomi papnevelő iskolában 1463. évben Miklós páp által írt szentbeszédgyűjtemény és teológiai tankönyv. Legrégibb fennmaradt tankönyveink és iskolai jegyzeteink egyike. Nehezebb latin szavak fölé, a sorközökbe néhány helyen oda van írva a megfelelő magyar szó, vagy kifejezés (*Esztergomi glosszák*). A kötet végén valamivel újabb kézírású, hangjegyes anlíphona olvasható az esztergomi egyház védőszentjéről, Szent Adalbert püspökről. A kódex előzéklapja Benedek turai plébános 1445. évi felszabdalt kódexéből való. Kódexünk nagy valószínűséggel a Budai János barsi főesperes, esztergomi kanonok által 1309-ben Esztergomban alapított Collegium Christi könyvei közül való.

8. II. *Ulászló király számadáskönyve.*

Nagy 4°, 333 leveles, XV. századi, latin nyelvű, dísz nélküli papírkódex, régi, egyszerű, barna bőrkötésben.

A magyar királyi udvarnak Csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspök, királyi kincstartó által vezetett számadásai az 1494—95. évek bevételeiről és kiadásairól.

9. *Ilosvay-kódex* — magyar törvénytár.

4°, 377 leveles, dísztelen, latin nyelvű, XVI. századi papírkézirat, egykorú superexlibrises, barna bőrkötésben.

A magyar királyok törvényeinek és országgyűlési végzéseinek Ilosvay István egri prépost által összegyűjtött második legrégibb gyűjteménye, Szent Istvántól 1544-ig, később kiegészítve 1567-ig. Elől bő név- és tárgymutatóval. A kéziratot egy be-

jegyzése szerint Telegdy Miklós pécsi püspök ajándékozta 1582-ben Mossóczy Zakariás nyitrai püspöknek. Ők voltak az első, Nagyszombatban, 1584-ben kiadott nyomtatott magyar törvénytar szerkesztői. E műhöz kéziratunk egyik főforrásul szolgált.

10. *Birk-kódex*. Váci Pál barát magyar nyelvű apácaregulái.

8°, 4 levélnyi, XV. századi, magyar nyelvű, dísztelen, papirosra írt fordítás-fogalmazvány, modern keménypapir-borítékban.

Szent Ágoston reguláinak és a Szent Domokos-rendi apácák szabályainak Frater Váci Pál által 1474-ben készített fordítása, töredékes fogalmazványban. A fordító, Pál barát, mint könyvmásoló és festő is ismeretes, aki az esztergomi Főegyházmegyei Könyvtár egy 1480. évi latin kódexét is illuminálta. A sokáig elveszettnek hitt kis magyar nyelvemlék nevét újralfedezőjéről (1889.), Birk Ernőről, a bécsi cs. és kir. volt Udvari Könyvtár néhai igazgatójáról kapta. A nyelvemlékben a legrégebb magyar nyelvű szerzetesi szabályokat bírjuk.

11. *Quadripartitum* — *Négyeskönyv*.

2°, 393 leveles, dísztelen, latin nyelvű, XVI. századi papirkézirat régi fehér pergamentkötésben.

Az érvényben levő magyar közjognak, magánjognak és perjognak I. Ferdinánd király és az 1548. évi országgyűlés XXI. törvénycikkének rendelete alapján egy jogtudósokból álló szerkesztőbizottság által készített rendszerbefoglalása. Werbőczy Tripartitumának — Hármaskönyvének — a királyi család érdekei szemmellartásával való javítása, kiegészítése és továbbfejlesztése. A szerkesztőbizottság Gregoriánczi Pál zágrábi és Ujlaky Ferenc győri püspökből, Mérey Mihály királyi személynekből, Szarvaskendi Sibrik Gergely királyi tanácsosból, Kamarjay Tamás alországbiróból, Pókateleki Szomor Jánosból, a királyi ügyek igazgatójából és Bodenarius Márton bécsi jogtanárból állott. Az 1553. évi XV. törvénycikk rendelkezik ezen „Novum decretum” felülvizsgálatáról. A Quadripartitumot I. Ferdinánd király nem szentesítette s így az törvényerőre nem emelkedett. Kéziratunk a XVI. század végétől való interpolált másolat.

12. *Bécsi- vagy Révai-kódex*, magyar bibliafordítás.

8°, 162 leveles, rubrikált, néhány primitív festésű,

színes nagy kezdőbetűvel ellátott, XV. századi magyar nyelvű papirkódex, új, veresbarna, aranyozott bőrkötésben.

A Szentírás legrégebb magyar nyelvű fordításának egy részét, az ószövetségi Ruth-, Judit-, Eszter-, a Makkabeusok-, Baruch-, Dániel- és a 12 kis próféta könyvének fordítását tartalmazza. Három egykorú kéz írása az 1460-as évekből. Magyar helyesírása Husz János cseh helyesírás-reformjának (1412.) elvein alapszik, azért minden ellenkező véleménnyel szemben kétségtelen, hogy azon bibliafordítás egy részének közvetlen másolata, melyet a prágai egyetemen kitanult és huszitává lett két szerémségi, kamanci (ma Kamenica) magyar pap, Tamás és Bálint készített. A bibliafordító magyar huszita papok később a délvidéki eretnekség kiirtására a pápától kirendelt inkvizitor: Marchiai Szent Jakab, ferencrendi vikarius kiméltlen üldözései elől az 1439. év nyarán hűveikkel a Szerémségből Moldvaországba menekültek. Itt, Tatros városában (ma Trotus falu) másolták 1466-ban a bibliafordítás második részét, a müncheni Állami Könyvtár tulajdonában lévő Münchener- vagy Jászay-kódexet, mely a négy evangélium teljes magyar fordításán kívül a legrégebb magyar nyelvű naptárt is tartalmazza. A huszita bibliafordítás harmadik része, a zsoldárok nagy részének magyar szövege, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött Apoc-kódexben maradt fenn. Kódexünk Révai Miklósról, a tudományos magyar nyelvészet megalapítójáról van elnevezve.

13. *Sambucus-kódex* — Magyarország krónikája Kézai Simon mester előszavával.

4°, 50 leveles, rubrikált, latin nyelvű, XV. századi, olaszországi papirkódex, XVIII. századi, arany nyomású fehér pergament kötésben.

Kézai Simon mesternek, IV. (Kun) László király udvari jegyzőjének dedikációjával, előszavával és bevezetésével ellátott magyar krónika a Budai Krónika családjából. A fent leírt *Acephalus-kódex* közeli rokona, másolták az 1493. évben Olaszországban, valószínűleg Firenzében. Az ősidőktől az 1342. évig, Nagy Lajos koronázásáig tart. Kézai Simon kiegészített, tovább folytatott Gestája nem lehet, mert Kun László király történetét a többi krónikával egyezően, Kézaiénál sokkal rövidebb szerkesztésben adja. Egyik bejegyzése szerint a kódexet Zsámboky (*Sambucus*) János, I. Ferdinánd király udvari orvosa és történétírója, a jeles magyar humanista vette 1563-ban Olaszországban Cosmas Paccius (Cosimo Pazzi) pistojai apáttól, a hasonló nevű firenzei érsek (1508—13.) unokaöccsétől, 7 aranyon.

14. *Szerémi György* magyar királyi udvari káplán *Emlékiratai Magyarország romlásáról.*

2°, 125 leveles, dísztelen, latin nyelvű, XVI. századi papirkézirat, sötétszürke, XVIII. századi préselt bőrkötésben.

Első 121 levelén tartalmazza a szerémségi, kamanci (ma Kamenica) származású György páp, II. Lajos, majd Szapolyai János királyi udvari káplánjának derabos, barbár konyhalatinsággal, saját tapasztalatain, mende-mondákon, meséken, rémhíreken és udvari pletykákon alapuló, nagy közvetlenséggel, elfogultsággal és könnyen hívő, korlátolt, primitív tudatlansággal megírt emlékiratait az 1456., illetve részletesebben az 1484. évtől 1543. évig tartó időszak eseményeiről. Utána a 121—125. leveleken siralmas levelét II. Lajos király haláláról. A kézirat 1545—47. közt készült.

15. *Thuróczy-kódex*, magyar krónika és törvénytár.

8°, 103 leveles, dísztelen, latin nyelvű, XV. századi papirkódex, egykorú, elől barna, hátul fehér javított, préselt bőrkötésben.

Első 69 levele tartalmazza a magyar nemzet történetének a Képes Krónikával egyező, 1467. évi másolatát az őskortól az 1342. évig, Nagy Lajos király koronázásáig. Azután első királyaink törvényeinek legrégebb gyűjteményét: Szent István I. (Intelmi Szent Imre herceghez) és II. törvénykönyvét; Szent László I—III. törvénykönyvét; Kálmán király I—II. törvénykönyvét és az esztergomi érsekség legrégebb (1105—1113. évi) zsinati határozatait. A kódex korábban a bécsi jezsuiták könyvtárának tulajdonában volt.

16. *Johannes Müller Regiomontanus. Canones LXIII in tabulam primi mobilis, cum tabula.* Latin, folio, 1480 körül.

Északi pergamen és írás — 280×200 mm. — 102 lap. Egy címlappal és egy iniciáléval és a hozzátartozó lapszédísszel. A címlapon Mátyás címere: négyelt pajzsban magyar pólyák, kettős kereszt, Dalmátország és Csehország címere, a szív pajzsban a holló. A címer körül jelmondat: *Initium sapientiae timor domini.* Vörösbarna, Budán készült, de nem Corvín

kötés 1524-ben Benedikt Marpacher birtokában, Pergben. 1576-ban már az Udv. Könyvtárban.

Tartalmazza: Johannes Müller másként Joannes Regio-montanusnak, előbb Vitéz János utóbb Mátyás király híres csillagászának Cosmographiáját.

Készült: 1480 körül Budán, Mátyás király könyvfestő és könyvkötő műhelyében. A címlap flórenci, közelebbről Francesco d'Antonio del Cherico modorában, kétségtelenül olasz festő munkája; a 3. lap a műhelyben szintén divó s a kor egyéb munkáiból ismeretes késő gotikus magyar modorban. A stílusok keverése a műhely egyik jellemző sajátossága s a műhely tagjainak különféle nemzetsége magyarázza.

17. *Agathias. De bello Gothorum et aliis peregrinis historiis per Christophorum Persona romanum e greco in latinum traductus.* Latin, folio. 1483—84.

Olasz pergamen és írás. — 289x210 mm. — 164 lap. — Két címlappal és számos lapszeldíszítéssel és iniciáléval. Az első címlap Christophoro Personának a királynéhoz intézett ajánlását tartalmazza. A másodikon fölül Beatrix eszményi arcképe, alul a Beatrixtól használt egyesített címer (jobbról az aragoniai, balról a Corvin címer).

Tartalmazza: a VI. században élt bizánci történelírónak és költőnek, Agathiasnak, a gótokról és más germán népekről szóló művét Christ. Persona humanista író (1484—85-ben a vatikáni könyvtár prefektusa) latin fordításában.

Készült valószínűleg 1483—84-ben Nápolyban, jellegzetesen nápolyi modorban.

18. *M. Fabius Quintilianus. Institutionum oratoriarum libri XII.* Latin, folio. 1470 körül.

Olasz pergamen és írás. — 277x200 mm. — 278 lap. — Egy címlappal és számos iniciáléval. A címlap alsó szegélyében Mátyás címere kivakarva, de azért kivehető. — Eredeti Corvin bőrkötés, a táblák közepén Mátyás címerével, melyet felülnyomással próbáltak eltüntetni; poncolt arany metszés. — Későbbi tulajdonosok: Johannes Alexander Brassicanus bécsi

egyelemi tanár és humanista és Johannes Faber bécsi püspök.

Tartalmazza Marcus Fabius Quintilianus első századbeli római rétornak az ékesszólásról szóló tankönyvét.

Készült 1470 körül Umbriában Nem Mátyás rendelkezésére írott, hanem készen vett kézirat, melybe csak itthon festették bele a címet.

19. *S. Basilius Magnus, Contra Eunomium, cum praetationibus Bessarionis et interpretis Georgii Trapezuntii.* Latin, quart. 1470 körül.

Olasz pergamen és írás. — 144×277 mm. — 156 lap. — Egy címlappal és több kis iniciáléval. A címlapon eredetileg Vitéz János címere volt, melyet Mátyás király budai címerfestője átfestett Mátyás címerével. — Egykorú flórenci barna bőrkötés, pontolt arany metszés. — Később Faber bécsi püspöké.

Tartalmazza Nagy szent Vazul IV. századi görög érseknek antiplatonikus irányú munkáját Bessarion biboros, XV. századi humanista bevezetésével és Georgius Trapezuntius magyarázataival.

Készült Flórenóban 1472 (Vitéz halála) előtt.

20. *Tibrachus Mutinensis ad archiepiscopum Strigoniensem eclogae.* Latin, quart, 1470 körül.

Olasz pergamen és írás. — 190×133 mm. — 28 lap. Egy címlappal. A címlap alsó szegélyén a „Lux Pannoniae” című medaillonban Vitéz János eszményi arcképe. Balról a szerző arcképe, jobbról egy ismeretlen ifjúé. A jobboldali keretben elmosódva és heraldikai szempontból helytelenül Vitéz János címere. Fölötte ismeretlen, később festett címer. Ujabb kötés. Későbbi tulajdonosok: Felpéczi Gergely és Farnadi Lukács, Faber stb.

Tartalmazza: Gaspare dei Trimocchi másként Tibrachus modenai költő Vitéz János esztergomi érseknek ajánlott Eclogáit.

Készült: 1470 körül Ferrarában, Guglielmo Giralduhoz közel álló korban.

21. *Philostratus. Heroica, icones, vitae sophistarum et epistolae ab Antonio Bonfine traductae.* Latin, folio, 1488—90.

Északi pergamen és írás — 220 × 355 mm. — 171 lap. Két címlappal, hat fejezetkezdő, az egész lapot elborító díszítéssel és számos iniciáléval. Az első címlapon, mely Bonfininak a királyhoz intézett ajánlását tartalmazza, balról Mátyás király mellképe érem után, vele szemközt a jobboldalon Apollo és Marsyas, a Lorenzo Medici birtokában volt híres karneol-intaglio után. Ezenkívül kétszer Mátyás címere (magyar pólyákból és cseh oroszánokból összeállított négyelt pajzs, a szív-pajzsban a holló) és a keret felső szegélyén Mátyás király két emblémája: a gabonaköteg és a hordó. A második címlap iniciáléjában Mátyás király bevonulása Bécsbe, fölötte a hordó, alatta Mátyás másik emblémája, a homokóra. A lap alján Mátyás címere (magyar pólyák, cseh oroszán, Ausztria és Morvaország, a szív-pajzsban a holló). A címer körül emblémák: a hordó és a gabonaköteg. Felül a csőrében arany gyűrűt tartó holló. A keret jobb oldalán a király másik két emblémája: a sárkány és a kút, alul talán Beatrix koronás, eszményi arcképe. — Kötése a király budai műhelyében készült barna bőrből. Elülső táblájának közepén Ulászló lengyel sasa, a hátsó táblán Mátyás címere. Poncolt arany metszés.

Egykorú bejegyzések szerint ezt a kéziratot II. Ulászló 1513-ban Johann Grempernek, Joannes Cuspinianus bécsi követ titkárának adományozta, ennek végrendeletéből Cuspinianushoz, Cuspinian halála után Johannes Faber bécsi püspökhöz került. Aztán az Egyetemi, majd az Udvari könyvtárba.

Tartalmazza Flavius Philostratos (élt Kr. u. 170—250) görög írónak a címben jelzett munkáit, Antonio Bonfininek, Mátyás király történetírójának latin fordításában.

Készült 1487—90 ben. azaz Bécs és Wiener Neustadt meghódítása után. Egyike a Corvina legszebb darabjainak, a magyar tulajdonban levők között pedig a legszebb. A miniaturákat a

flórenci miniaturafestés egyik legnagyobb művésze, Giovanni Boccardi, másként Boccardino Vecchio (1460—1547) (mások szerint Attavante) készítette, ki Attavante irányának volt főképviselője.

22. *Chalcidius. De immortalitate animae.* Latin, folio, XV. század.

Olasz pergamen és írás. — 185×258 mm. — 52. lap. — Egy címlappal. Mátyás király címerével egy régebbi olasz tulajdonos még kivehető címerét festették át. Egykorú flórenci barna bőrkötés, arany metszés. — Később Cuspinianusé (?), Faberé.

Tartalmazza: Chalcidiusnak, a IV. században élt filozófusnak művét a lélek halhatatlanságáról.

Készült: Flórencben, a XV. század harmadik harmadában. A Corvin-címert itthon festette a régi címerre Mátyás király címerfestője.

23. *Horatius Flaccus. Carmina.* Latin, quart. XV. század.

Olasz pergamen és írás. — 219×135 mm. — 159 lap. Egy címlappal és 10 iniciáléval. A címlapon egy ismeretlen olasz apát címere. Újabb pergamen kötés, arany metszés.

Tartalmazza: Quintus Horatius Flaccus Kr. e. I. században élt római költőnek verseit.

Készült Délolaszországban a XV. század második felében. A kéziratot Zsámboki János (Joannes Sambucus) humanista és történész (szül. 1531 jul. 25. Nagyszombat, megh. 1584 jun. 13. Bécs) 1562-ben szerezte meg Salernóban négy aranyforintért. Könyvtárát két részletben szerezte meg az Udvari Könyvtár 1578-ban és 1587-ben.

24. *Fulgentius Planciades. Mythologiarum libri III stb.* Latin, folio, XV. század.

Olasz pergamen és írás. — 246×157 mm. — 65 lap. -- Egy címlappal és két iniciáléval. Egykorú vörösbarna maroquinkötés, arany metszés.

Tartalmazza: Fulgentius Planciadesnek, az Afrikában (480-550.) élt keresztény római grammatikus és mitológusnak Mythológiáját.

Készült: Florencben, a Gherardo és Monte del Fora testvérekhez közelálló módorban, kötése Nápolyban. Itt szerezte meg Zsámboki János (Joannes Sambucus).

25. *Antonius Bonfinius. Symposion de virginitate et pudicitia conjugali.* Latin, quart, 1485.

Olasz pergamen és írás. — 285 × 188 mm. — 171 lap. — Egy címlappal és több iniciáléval. A címlap iniciáléjában Beatrix királyné eszményi arcképe, a keret alsó szegélyében Mátyás és Beatrix egyesített címere: magyar pólyák, aragoniai címer és a holló. Jobboldalt aragoniai emblémák: fönix és menyét. Ujabb pergamenkötés. — A kéziratot Zsámboki János (Joannes Sambucus) sajátkezű bejegyzése szerint 15 aranyforintért vásárolta Nápolyban.

Tartalmazza Bonfininak, Mátyás történetírójának könyvét a szüzességről és házastársi tisztaságról.

A szerző készen hozta magával Olaszországból, mikor 1485-ben Mátyás udvarába jött. Egyesek véleménye szerint ez a kézirat Bonfini kézipéldánya volt, mert egyszerű kiállítása kizárja, hogy a királynénak felajánlott példány lehessen, de ennek ellene szólnak a címerek és emblémák és a kézirat nápolyi eredete.

26. *Xenophon. De republica Lacedaemoniorum latine a Francesco Philelfo cum eiusdem praefatione stb.* Latin, quart, 1470 körül.

Északi pergamen. — 248 × 155 mm. — 55 lap. — Egy címlappal, melynek alsó fele, hol a címer lenni szokott, letépve. Eredeti Corvin-börkötés Mátyás címerével, arany metszés. — Később Faberé.

Tartalmazza a Kr. e. V.—VI. században élt görög történetírónak, Xenophonnak „A Lakedaimonok állama” és „Agesilaos dicsérete” című munkáit Francesco Filelfo XV. századi olasz humanista fordításában és magyarázataival stb.

Készült 1470 körül Budán, Mátyás király könyvfestő és könyvkötő műhelyében; a címlap egész díszét a király címerfestője festette.

27. *Poetae Christiani. Genealogia deorum carmine hexametro* stb. Latin, Folio, XV. század.

Északi pergamen és írás. — 280×175 mm. — 35 l. — A szövegkezdő lap minden díszítés nélküli. A lap alsó széle, ahol a címer lenni szokott, levágva. Eredeti Corvin-bőrkötés, Mátyás címerével, arany metszés.

Tartalmazza az istenek származását hexameterekben, ezenkívül Dio Cassius II.—III. századi görög történelírónak „Marcus Aurelius gyászbeszéde Julius Caesar felett” című művét Battista Guarino XV. századi humanista latin fordításában és Guarino beszédjét a ferrarai főiskola 1453-iki megnyitása alkalmából.

Készült Budán, Mátyás király műhelyében, melynek leg-egyszerűbb darabja.

28. *Antiphonarium* (egyházi szerkönyv). Latin, nagy folio, XV. század.

Északi pergamen és írás. — 495×366 mm. — 201 lap. — Egy címlappal és 46 nagy miniatúrával, számos iniciáléval. A címlapon Mátyás és Beatrix címerével. A szövegkezdő képben Krisztus feltámasztása, a sarkokban: Jónás a celhal torkában, Sámson Gaza kapuival, Jairas leányának feltámasztása, Illés próféta feltámasztja a sunamita asszony fiát. 18. századi barna bőrkötés, arany metszés.

Készült 1480—90-ben, Mátyás király budai könyvfestőműhelyében, nagyrészt flamand mintaképek felhasználásával és minden valószínűség szerint különféle nemzetiségű miniatorok közreműködésével.

29. *Johannes Boccaccius de Certaldo. De casibus virorum illustrium*. Latin, folio, 1422.

Olasz pergamen és írás. — 280×217 mm. — 95 lap. — Címlap kitépve, néhány iniciálé. Eredeti Corvin-bőrkötés, a táblák közepén Mátyás király hollója. Poncolt arany metszés. Később Brassicanusé, Faberé.

Tartalmazza Giovanni Boccaccio XIV. századi olasz írónak Híres emberek-ről szóló könyvét.

Készült 1422-ben Flórenben, hol Johannes d' Fleschoball flórenci nemesember számára másolta Frater Baptista de civitate Narnie, ágostonrendi szerzetes.

30. *S. Basilius episcopus Caesariensis, Homiliae in hexameron, latine redditae ab Eustachio diacono.* Latin, quart, 1470 körül.

Északi pergamen és írás. — 140×167 mm. — 42 lap. — Egy címlappal, melyen Mátyás címere kiva-karva, de a korona halvány nyomai kivehetők. A kiva-kart címer helyére idegen címerpajzs rajzolva. Egykorú kötés. Később Cuspinianusé, Faberé.

Tartalmazza Nagy szent Vazul IV. századi görög érsek egyházi beszédeit latin fordításban.

Készült 1470 körül Budán, Mátyás király műhelyében. A címlap díszítéseit a király címerfestője festette.

31. *Asconius Pedianus. Enarrationes in Ciceronis orationes.* Latin, quart, 1470 körül.

Olasz pergamen és írás. — 257×178 mm. — 80 lap. — Egy címlappal és kisebb iniciálékkal. A címlapon Mátyás címere. Eredeti Corvin bőrkötés, a táblák közepén Mátyás címerével, poncolt arany metszés. Később Cuspinianusé, Faberé.

Tartalmazza Quintus Asconius Pedianus I. századi római grammatikusnak Ciceró műveihez írt magyarázatait.

Készült 1470 körül Flórenben. A címlap aljára a szalagos dísz a címerrel, itthon tette hozzá a király címerfestője.

32. *Georgius Trapezuntius. Compendium grammaticae ad Andream filiolum.* Latin, folio, 1470.

Északi pergamen és írás. — 295×193 mm. — 42 lap. — Egy címlappal, melyen Mátyás király címere. Eredeti Corvin bőrkötés, Mátyás címerével, arany metszés. Később Cuspinianusé, Faberé.

Tartalmazza Georgius Trapezuntius XV. századi humanista latin nyelvtanát.

Készült Budán, Mátyás király könyvfestő és könyvkötő műhelyében. A szövegmásolás a könyv végén 1470-re van keltezve. A címlap annak a címerfestőnek a munkája, ki a Zsig-

mond király könyvtárából származó vagy Olaszországban készen vett kéziratok nagyrészébe Corvin címert, néhányukba pedig a meglevő indafonatos vagy egyéb díszítés mellé virágos vagy szalagos díszet festett.

33. *S. Bernhardus Claraevallensis. De consideratione ad Eugenium III. papam stb.* Latin, quart, 1470 körül.

Északi pergamen. — 236×159 mm. — 71 lap. Címlappal, melyen Mátyás király címere. Eredeti Corvin bőrkötés, Mátyás címerével, arany metszés. Később Brassicanusé, Faberé.

Tartalmazza szent Bernát clairvauxi apát (1090—1153) könyvét a lelki szemlélődésről, III. Jenő pápának ajánlva, ezenkívül Hugo de Saint-Victor XII. századi skolasztikusnak a lelki zálogról szóló munkáját stb.

Készült Budán, 1470 körül, Mátyás király műhelyében. A festések a címerfestő munkái.

34. *Isocrates. Oratio ad Demonicum interprete Lapo de Castiglione Florentino stb.* Latin, quart, 1470 körül.

Olasz pergamen. — 218×140 mm. — 40 lap. — Egy címlap Mátyás címerével. Később Brassicanusé, Faberé. XIX. századi kötés.

Tartalmazza a Kr. e. 436—338-ig élt görög szónoknak, Isokratesnek több beszédét.

Készült 1470 körül Budán, Mátyás király műhelyében, a festések a címerfestő munkái.

35. *Zászló, világoskék kifakult selyemből, mindkét oldalán a Rákóczyak címeralakjával díszítve. A címer fölött II. Rákóczi Ferenc fejedelem betűi: F(ranciscus) R(ákóczi) . de . F(első). V(adász). C(onfoederatorum). R(egni). H(ungariae). S(tatuum). D(ux). et. T(ranssilvaniae). P(rinceps).*

36. *Félvértezet gyalogos részére; áll ellenzős, rákfarkas nyakvédőjű, lizenkét zsinórszerű bordával ellátott magyaros sisakból, gallérból, vastag lemezű*

fegyverderékből, amelyhez elől-hátul nyolc-nyolc lemezből álló rákolt kötény járul. Hozzá mandulaalakú köldökgombbal ellátott súlyos vaspajzs tartozik. Az egész fegyverzetet vésett lombdiszitmény borítja, amely fekete alapon arannyal van festve. A pajzsban s a sisak nyakvédőjében kék bársonybéles. XVII. század közepe.

37. *Társcsapajzs* vastag pergamenttel bevont fából, mérsékelten hajlítva, magasra futó csúccsal. Felülete vörösre festett, kívül két (öt- illetve négytollú) természetes színű saskarommal, belül fehér hullámvonalas kerettel és virágos indadíszekkel. Magyar, XVI. század dereka.

38. *Tornalándzsa* fából, piros-sárgára festve, rövidpengéjű vashegygel. Jellegzetes magyar huszár-tornához való lándzsa. XVI. század első fele.

39. *Szablya*, markolata, hosszú keresztvasa, hüvely- és övveretei aranyozott ezüstből készültek. A négy szíjvég s az apróbb övdíszek alkata, a boglárók általában a markolaton s a hüvelyen látható palmettás díszítmények meglepően emlékeztetnek a vezérek korának díszítőstílusára. Előredülő markolatának kupakján J(esus) H(ominum) S(alvator) betűk vannak kiöntve, ami keleti eredetét önmagában is kizárja; alattuk J. F. monogram, mely utóbbi a keresztvas tövének pajzsában is megismétlődik. A hüvely belső felén vésett 1514-es évszám. Sima pengéje alsó negyedében fokban kiugró és kétélűre köszörült. A XV—XVI. század fordulójáról.

A késő-középkori magyar szablyák legpompásabb és legépebb példánya. Korábban Tiroli Ferdinánd főherceg török fegyverzetéhez számították, aminek téves voltára a fentebbi adatok eléggé bizonyító erejűek. Valószínű, hogy valamelyik magyar úr ajándékként jutott a híres gyűjtő tulajdonába.

40. Tör, gyöngén ívbenhajló pengéje sima acél, vércsatorna helyett bordával; markolata öntött, vert és vésett díszítésű, merőn aranyozott, vastag ezüstlapokból készült; két lehajló sárkányfőben végződő magyaros keresztvasa, valamint falemezzel bélelt hüvelye hasonló kivitelű és anyagú. Az egész ezüstfelületet keleti jellegű, indás-leveles díszítmény fedi; a hüvely belső lapján a keleti dísz fonadékos mintával kitöltött mezőkkel váltakozik. A markolat gombjának külső felén a Kállay-család öntött és vésett munkával készített címere, fölötte az évszám: 1543, a pajzsban pedig a megrendelő névbetűi, K. I. láthatók.

A tör egykori tulajdonosa s készítettője Kállay Vitéz János 1522-ben szőrényi bánná lett, részt vett a mohácsi csatában, örök fogságot szenvedett, János király odaadó hive volt és 1550 körül hunyt el. Pompás törének típusa a XVI. század első felében Magyarországon el volt terjedve; hozzá hasonló van a Nemzeti Múzeum gyűjteményében is. Díszítése tanulságos összehasonlításra nyújt alkalmat a 39. sz. alatti kardéval.

41. IV. István király (1163—1165) korából való arab típusú, kufikus felírású rézérem aranyozott példánya.

E példányt eddig aranynak hitték s a Corpus Nummorum Hungariae (102. sz.) mint egyetlen aranyveretet írta le.

42. Mátyás király ausztriai hadjáratának emlékére 1486. évszámmal vert aranyérem.

A XVI. század első felében készült, igen ritka érem.

43. A *Szent István rend kisalakú keresztje* aranyból; rajta a kereszt szárai smaragdokból, a középső kerek mező félköralakú rubinból, a címerjelvény és névbetűk gyémántokból vannak kirakva. A kereszt zölddel szegélyezett piros szalagcsokron függ.

E rendjelet Mária Terézia királynő állandóan viselte, így tehát az nemcsak tárgyi értéke, hanem kegyeletes vonatkozása miatt is igen becses.

44. *Szárnovszki Ferenc*, emlékérem Ferenc József király 1867-ik évi koronázásának huszonötéves fordulójára.

Az egyellen aranyból készült példány, amelyet a király számára öntöltek. Igen kevés (egy ezüst és két bronz?) példánya ismeretes.

45. *Emlékelem* aranyból, Rudolf trónörökös és Stefánia főhercegnő házasságára, 1881-ből. Verette Budapest székesfőváros.

Allítólag az egyellen aranyból vert példány.

46. *I. József király vértete*. Sisakból és fegyverderékből (mell- és háttas) áll. A sisak orrpántos magyar forma, csúcsán országalmát és jogart tartó egyfejű sassal. Az orrpánt felső végén két angyal által tartott pajzsocskán I betű. Az egész vértetet csíkokban lefutó, maratott és vésett, részben aranyozott díszítés borítja. A sisak gyapottal töltött vörösbársony bélése s a hasonló anyagú szegélyezés épségben megmaradt.

A nehéz, vastag lemezű vértet a régi császári fegyvertár leltári feljegyzése szerint az akkor 24 éves király Landau 1702-ik évi ostrománál viselte. Készítése tehát a XVII—XVIII. század fordulójára tehető.

47. *Alt, Rudolf von*. (Szül. 1812 aug. 28. Bécs, megh. 1905 márc. 12. Bécs.)

Budapest látképe. Jelezve : R. Alt, 881. — Vízfestmény. — 320×545 mm.

48. *Nyereg*, faállvánnyal, előrehajló kifelé ívesen kivájt gombban végződő elülső és magas félkörös hátsó kápvával. A nyeret fedő meggyzínvörös bőr minden irányban takarószerűen lenyúlik, s oldalt négyszögben végződik. A bőrt festett arannyal körvonalozott fekete keleties lombdíszt borítja ; a kápvák külseje fémszerűen aranyozott, s a síma felületbe van feketén bekarcolva a nyugati reneszánsz és keleti ele-

mek keveredéséből álló arabeszkdíszítmény. Hozzá kantár és farmatring járul; ennek szijait a külső oldalon itáliai aranybrokát-csikok borítják. A feszítőzabla nyugati szabású. Magyar, a XVI. század elejéről.

49. *Sodronypáncél*, rendkívül finom szegecselt gyűrűkből; hasonló kivitelű, de jóval durvább karokkal. Lapos, rézzel szegett fejletőjéről ugyancsak páncélfonadék ereszkedik alá, bele foglalt tömör fülvédőkkel. Valószínűleg olasz. XVI. század vége.

50. *Wagner Sándor*, (Szül. 1838 ápr. 16. Pest, megh. 1919 München.)

Pütkösdí király választása Debrecenben. Jelezve; A. Wagner. — Vízfestmény. — 255×450 mm.

51. *Orosz nyereg és lószerszám*. Állványa fából készült, kápáit keleti ízlésű lakkfestés díszíti. Az első kápának gomb helyett magas félkörös záródása van. Bevonata piros bagariabőr, domborított vonalas díszítéssel. Kétoldalt vastag bőrből készült, tarka lakkfestéssel díszített lebbentyűk vannak a nyereghez kötve. A kantár piros bársonnyal bevont szíjazatú, kéksománcú rézboglárokkal díszítve és vas feszítőzablával van ellátva. A nyeregnek még belső párnája is megmaradt. XVI. század eleje.

Egyike a Herberstein Zsigmond által oroszországi követségeiből (1515–18 és 1526) hozott s ezekről kiadott munkájában ábrában is közölt nyergeknek.

52. *Alt, Jakob*, (Szül. 1789 szept. 27. Frankfurt a. M., megh. 1872 szept. 30. Bécs.)

Buda. — Vízfestmény. — 145×229 mm.

53. *Nyereg*, faállvánnyal, biborpiros bársonnyal borítva, amelyet kivágott bőrmintára hímzett keleties díszítmény borít. XVI–XVII. század. Valószínűleg török.

54. *Fischer, Ludwig Hans*, (Szül. 1848 márc. 2. Salzburg, megh. 1915 ápr. 24. Bécs.)

Vajda-Hunyad vára. Jelezve: Ludwig Hans Fischer. — Vízfestmény. — 354×510 mm.

55. *Ender, Thomas*, (Szül. 1793 nov. 4. Bécs, megh. 1875 szept. 28. Bécs.)

Gödöllő. — Vízfestmény. — 192×333 mm.

56. *Borsos József*, (Szül. 1821 dec. 20. Veszprém, megh. 1883 aug. 19. Budapesten.)

Férfiarckép. Jelezve: J. Borsos. 845. — Vásznon. — 94'2×71'5 cm.

57. *Id. Markó Károly*, (Szül. 1791 szept. 25. Lőcse, megh. 1860 nov. 19. Villa Appoggi (Flórenc mellett).)

Jézus lecsendesíti a vihart. Jelezve: C. Markó P. p. Ap. 1854. — Vásznon. — 37'2×50 cm.

58. *Ranftl, Johann Mathias*, (Szül. 1805 febr. 21. Bécs, megh. 1854 nov. 1. Bécs.)

Az 1838-iki pesti árvíz. Jelezve: Ranftl 1839. — Fa. — 99'5×137'5 cm.

59. *Pettenkofen, August Xaver Karl Ritter von*, (Szül. 1822 máj. 10. Bécs, megh. 1889 márc. 21. Bécs.)

Imrédy János arcképe. Jelezve: C. A. Pettenkofen 850. — Vásznon. — 58×46'3 cm.

60. *Borsos József*,

Csendélet. Jelezve: J. Borsos. 850. — Vásznon. — 89×80'2 cm.

61. *Id. Markó Károly*,

Holdvilágos táj. Jelezve: C. Markó pinx. — Gouache. — 270×365 mm.

62. *Hegyipatak mellett fekvő várrom*. — Gouache. — 275×370 mm.

63. *Szıklás vidék patakka*. Jelezve: C. M. — Gouache. — 273×372 mm.

64. *Tájkép zsilippel*. Jelezve: C. M. pinx. — Gouache. — 290×388 mm.

65. *Várrom*. — Gouache. — 270×375 mm.

66. *Tornasisak*, magyar forma, csúcsbafutó magas testtel, egész felületén aranykeretű rhombusokba foglalt piros-fehér-zöld festett virágdíszekkel. A felhajtott keskeny ellenzón, a kéttagú merev nyakvédőn — mindkettő zsinórszerű szegéllyel — s a lebegően felerősített kéttagú halantékvásakon hasonló ékítések, de aranykeret nélkül. Utóbbiakon szívalakú kivert domborulat hét helyen átlukasztva. Orrvasa nem volt. A homlokrészen magas, majd a csúcsig érő forgótartó tok. Belül az eredeti bélés roncsaival. Magyar, XVI. század.

67. *Sisak*, nyolcgerezdesre kovácsolt török forma, gazdagon maratott és aranyozott felülettel. Rajta inda- és virágdíszek között egyszarvú, sas és szarvasalakok stb. Ellenzője és eredetileg lebegően felerősített nyakvédője hiányzik. Magyar, XVI. század.

68. *Tornasisak*, magyar forma, csúcsbafutó magas nyolcgerezdesre kovácsolt testtel. Egész felületén piros-fehér-zöld festett virágdíszek. Lebegően felerősített halantéklemezein kilenc helyett átlukasztott szívalakú dudor. Felhajtott ellenzője egy, nyakvédője kéttagú, de utóbbi is mozgathatatlan. Mindkettő zsinórszerű szegéllyel. Csúsztható orrvasa hiányzik, a homlokrészen csak az aranyalapon fekete indákkal ékített forgótartótok van meg. Eredeti bélése elég jó állapotban. Magyar, XVI. század.

69. *Díszkard*, magyaros forma, sötétzöld bársonyhüvelyben, hatszögletű gombban végződő, ezüstdrót-

tal bevont hosszú markolattal s egészen összehajló S-alakú keresztvassal. A markolat és hüvelyveretek aranyozott bronzból készültek. A gomb hátsó oldalán S. R. monogramm. A hüvelytorkolaton az Alázatosság öntött allegorikus reliefje, felette táblácskába vésett M. H. Z. G. betűk. A sarun hasonló kivitelű, kardot és országalmát tartó, trónon ülő sisakos királyalak. A hüvelymarkolat hátsó felén a 4-es szám újabb beütésével 1423-ra javított évszám. — Széles, felül sekély vércsatornával ellátott pengéjén L-alakú jegy. XVI. sz. első fele (valószínűleg 1523).

70. *Kard* fekete bőrhüvelyben aranyozott ezüst veretekkel. Nyolcszögletű lapos gombja dudorain egy-egy római érem. Hosszú, fekete bőrmarkolata vastag ezüstdróttal van körülcsonvarva. Pálca idomú S-alakú keresztvása makkban végződik. Poncolt alapú hüvelyvereteiből a kőbetétek hiányzanak; díszítésük palmattás arabeszkkekből áll. A saru belső felén vésett koszorúba foglalt címer: koronából kinövő turbános török, nyakán pallossal átdöfve jobb kezében félholdas és csillagos lobogót emel. A címer felett R. G. névbetűk. A széles penge felső részén négy sekély vércsatorna, a baloldaltól számított másodikban beütött jegy. Magyar. A XVI. sz. első feléből.

A kardnál kétségtelenül újabb vésetű címer a Kenézlii Bay családé; a névbetűk valószínűleg a XVII. sz. első harmadában szerepelt Bay Gáborra utalnak; amit az is mutat, hogy az R. betű bekarcolt vonalakkal át van húzva.

71. *Harci csákány* madárcsőr alakú pengével, kerek fokkal; tövén rézzel kivert kezdetleges csillagok. Eredeti nyelét drótlemez és pontozott cirádákkal díszített rézköpeny borítja. XVII. század.

72. *Kard*, körtealakú aranyozott sodrott gombbal, s háritó gyűrűvel felszerelt keresztvassal. A penge egyik felén páncélos vitéz aranyozott és maratott

képe, felette lebegő koronával. A másikon a következő felírás: *Bela Rex Coecus mortuus est Anno M C. XXXXI. — et filio suo Geysa frameam et corona(m) obiecit Alba.* XVI. sz. Hüvelye hiányzik.

Előfordul már a bécsi császári kincstár legrégebbi lajstromában. (*Ein groszes schwerd mit einer schönen kling, so zuruck stark vergold, der griff von grünen sammet überzogen, die muntirung von eisen und vergold. Dieses schwerd oder pallasch hat der könig Bela in Hungarn seinem sohn Geysa ann. 1141. übergeben.* Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses X. CCCI. lap.) A darab, úgy amint van, a XVI. századból való, de lehet, hogy egy veszendőbe ment koronázási kardot akartak vele pótolni. A felírás a korona előtt szereplő framea-val mindenesetre régiesen hangzik.

73. *Harci csákány* madárcsőralakú pengével, nyolcszögletű lapos fokkal. Nyele kétharmadrészben ezüstdróttal körültekert; az alsó harmadot niellódíszes ezüstsaru borítja. XVI. század.

74. *Kard*, vésett és aranyozott vasgombos és kosaras keresztvassal. Pengéjén egyszerű vésett díszítések: török szablyát tartó kéz, pajzsba foglalt országalma, egyfejű sas fején és mellén kereszttel, I. H. S. betűk stb., végül 1516 évszám. A penge a XVI. század elejéről.

75. *Kard*, állítólag Mátyás királyé, XVII. századbeli kosaras markolattal. Pengéje egyik felén maratott „*Matias Corvinus Rex Vngariae*” — másikon ugyanilyen „*Pro Rege Divina Lege et Grege*” — felírás.

Hitelessége nagyon is kérdéses, mert a penge a markolattal egykorúnak látszik. Az igazi „*so er wider unser Haws Oesterreich Gebraucht*” (Miksa római király levele nagybátyjához, Zsigmond tiroli főherceghez, kinek a zsákmányolt darabot ajándékba küldötte. Lichnowsky, Geschichte des Hauses Habsburg. VIII. 1492. szám.) valami módon elveszhetett, vagy a bécsi fegyvergyűjtemény XV. századi díszes pallosai közt iappang. Martinus Zeiller Innsbruckban még a gyűjtemény Ambrasba telepítése előtt kétségtelenül az eredetét látta. (*Des Koenigs Matthiae in Ungarn Wehr, die er Gebraucht als die Boehmen t. i. a fekete sereg, — vor Wien ge-*

legen seyn. Itinerarium Germaniae. 351. lap). Nevezetes hagyomány fűződvén hozzá, az eltűnésbe, úgy látszik, nem nyugodtak bele, s ezzel a példánnyal pótolták.

76. *Szablya*, végén kétélűre köszörült sima pengével, a hosszú pálcavidomú keresztvas középnyulványa alatt török mesterjeggyel. (Szendrei szerint: Ameli Mohammed miszri — vagyis az egyiptomi Mohammed műve. M. Hadtörténelmi Emlékek 216 l.) Markolata lemezes ezüstdróttal bevont, amint valamennyi fémverete is aranyozott ezüstből való. Fekete bőrhüvelyének torkolata és sarúja, valamint számszerint nyolc boglárfoglalata színes kövekkel és palmeltás arabeszekkel ékesített. Előrenyuló kupakján, melyet kosárlánc köt össze a keresztvassal, vésett Bebek-címer látható G. B. monogrammal. XVI. század közepe.

Bebek György, a család utolsó férfitagjává volt, aki 1567-ben hunyt el.

77. *Szablya*, fekete bőrhüvelyben, aranyozott ezüst veretekkel. Kupakján öntött reneszánsz álca; bőrmarkolata dróttal bevont, hosszú, pálcavidomú tömör keresztvasa vésett rózsában végződik. Hüvelyének torkolata és sarúja öntött és vésett arabeszes indadíszekkel ékesített. Három foglalogyűrűje közül a legalsó egytagú, a két felső háromtagú és egy-egy szíjtartó fület hord. Az alul kétélű és fokban kiugró pengén beütött jegy és hármás, keskeny vércsatorna. Magyar, XVI. század.

78. *Szablya*, alul fokban kiugró vércsatornás pengével halbőrrel bevont markolattal és hüvelyben. Közepén tüskés keresztvasa a végén két karélyban kiszélesedik. Egy-egy szíjtartó fület hordó két hüvelyfoglalata erőteljes pólyából áll trébelt díszű kerettel. Magyar, XVI. század.

79. *Félvért*, amely áll: háromtarajos, mozgatható arcvértekekkel ellátott nehéz sisakból, gallérból, teljes

karvértékből, sima vállakkal, tagolt keztyükből, fegyverderékből, melynek mellvértje a gyomor táján kicsúcsosodik s a két lemezből álló vértkötényhez csatolt tíz-tíz lemezű combvértékből. Beütött nürnbergi bélyeggel. 1540 körül.

80. *Tornasisak*, magyar forma, gerezdesre kovacsoltömör, magas, turbánidomú csúcsban végződő testtel; rajta dudorított aranyozott hullámvonalak, melyek a felületnek pikkelyezett külsőt kölcsönöznek. Az aransávok között továbbá az ellenzön, a kéttagú nyakvédőn s a négy helytt átlukasztott sz. v. alakú kiemelkedéssel bíró halántéklemezeken vésett, maratott és festett indadíszek. A homlokrészre szerelt magas forgótartó tok külsején hasonló kivitelű, de aranyozott díszítés. Az ellenzön pajzsalakú nyílás, mi a hiányzó orrvas befogadására szolgált. Megrongálódott eredeti béléssel. Magyar, XVI. század.

81. *Tornasisak*, magyar forma, turbánalakú gombban végződő testtel. Ellenzójén tarkóvértjén s lebegően felerősített, két helyen átlukasztott dudorral bíró kéttagú halántékvédőin, valamint a harang egész felületén vésett maratott és festett nagyrészt aranyozott keleties indadisz. Az ellenzőre szerelt rugalmas pecekkel rögzíthető orrvas hiányzik. Eredeti forgótartótokját még használt volta korábban alacsony primitív köpüvel póloolták. Magyar, XVI. század.

82. *Buzogány* héttollú, feketített vasból. Harántosan sodrott fogója mélyedéseiben, csúcsíves gerezdjei élén és makkalakú zárógombja felületén aranyozással. A fogó feletti nyíláson átszőtt bojtú sárga csuklózsinór húzódik keresztül. — XVI. század.

83. *Buzogány* török, körtealakú ezüstfejjel, amelyet, úgy mint a nyél két ezüst záróveretét gazdag

virágornamentika borít. Kétszeresen beütött török bélyeggel. XVII. század.

84. *Buzogány* tizenötgerezdes, korallokkal kirakott fejjel. Aranyozott növénydíszes ezüstnyelén Rákóczi címer és *Georg Rakotzi II. 1643* felírás van. A XIX. század első feléből, amikor Erdélyben több hasonló, a fejedelmek nevével ellátott díszfegyver készült.

85. *Buzogány* körtealakú, hatgerezdes fejjel, egész felületén niellós ezüstlemezzel borítva. A gerezdek lapjait s a nyél alsó és felső részét berakott rombikus virágkelyhek tarkítják ugyancsak niellós ezüstdből. A nyél közepén hosszában futó aranyozott ezüstpántok, közöttük kiemelkedő aranyozott növénydísz. XVII. század.

86. *Keleti buzogány* vasból, feketére futtatott nyél és körtealakú gombbal. Utóbbin négy gerezdsávban rendkívül finom kivitelű, arannyal bevert virág- és indadísz. Nyele két végén a gomb alatt s a fogó felett hasonlóan készült arab felírás. Perzsa munka. XVII. század.

87. *Társcsapajzs* a XV. század végéről. Hajlított nyirfa, kívül-belül pergamenttel, ezenfelül pedig bolusréteggel borítva, amelybe a pajzs külső felén mintát nyomtak be. A keret folyamatos gótikus levéldísz; ezen belül indaszerűen elágazó, leveles-makkos tölgyfaágak, közben egy-egy virággal vagy gránátalmával. A külső oldal aranyozott, a belső barnára van festve. A pajzson látható hat laposfejű vasszög a hiánytalanul megmaradt tartószíjak megerősítésére szolgál.

A pajzsot két más hasonló darabbal együtt régebben I. Miksa császár magyar testőrsége pajzsának tartották. Valószínűbb azonban, hogy magyar készítésű huszárpajzs.

88. *Tárca*, fémből, mérsékelten hajlott; jobb szélén a lándzsa számára szolgáló kivágással. Felületén maratott, vésett és aranyozott ábrázolások, Szt. Kristóf és Szt. György alakja, továbbá vadászjelenségek. Magyar; a XV—XVI. század fordulójáról.

89. *Tornasarkantyú-pár*, magyar; feltűnően magas sarokvassal és szárákkal. Vékony pálcátágokból álló nyolcágú taréjjal. Magyar, XVI. század dereka.

91. *Teljes vértzet*, a következő alkotórészekből: arcvéres zárt sisak, háromtagú nyakrésszel, gallér, öt-öt lemezből álló egyforma vállak, teljes karok, tagolt keztyűk, derék, libamellszerű mellvérttel, amelyre erős lándzsahorog van csavarokkal felerősítve, jobboldalt kerek hónaljkoronggal; a derék egylemezű kötényéhez négy lemezből álló combvérték csatlakoznak. A lábszár felső fele három tagból áll, az alsó sima; a saruk tagoltak. A vértzetet függőlegesen futó, széles, késő-reneszánsz díszítményekkel és hadijelvényekkel kitöltött, feketén maratott csíkok díszítik. A szögecselés gömbölyű rézfejekben végződik. A vértzethez két, ugyanígy díszített lándzsakorong tartozik. Beütött bélyege nyolcküllös kerék. 1570 körül.

92. *Sisak* egészen ezüstből. Rovátkolt harangján felszegezett aranyozott bordákkal. Alsó peremén és a csonka csúcs alatt aranyozott felületű vésett arabeszkes indasáv. A merev és elől kicsúcsosodó ellenző, a lebegően felerősített tömör nyak- és halántékvédő (átlukasztott szívalakú dudorral), a osúszatható orrvas és a melléje szerelt forgótartó tok hasonló díszítésű; a három utóbbin palmeltával elegyítetten. Az arcvédő szívalakú zárólemezének díszítése feltűnően emlékeztet némely honfoglalás kori tarsolylemezünkre. — A halántéklemezekhez erősí-

telten megmaradtak az eredeti szalagok, melyeket az áll alatt összeköthettek. Magyar, XVI. század eleje.

93. *Püspöki harcikalap*, vaspántokból álló fejfedőre szerelt nemezsből. Karimája belső oldalán piros bársonnyal borított s arany- és ezüsttel szőtt paszomántal szegve. Belseje hálózatosan átvarrt zöld bársonnyal bélelt; kétoldalt kb. félméter hosszú, ma már foszlott zöld selyem szalaggal van ellátva, mely az áll alatt összeköthető volt. Ormán jeruzsálemi kereszt aranyozott sárgarézéből, mindkét felén In Hoc + Signo + Vin + Ces + felirattal, körülötte öt tolltartó hüvely. A XVI. század második feléből.

94. *Hegyes tőr* széles, sekély vércsatornával ellátott kardpengével, mindkét felén három beütött keresztel. Gombja lapított körtealakú, markolatát ezüstdrótfiligrán borítja. Nyolcszögletű háritólappal fedett keresztvasa a penge felé hajlik és hármaskarójú levélidombban végződik. A hüvelytorkolat, a saru, a fekete bőrhüvelyre illesztett öt boglár. úgy, mint a darab valamennyi fémverele aranyozott ezüsből készült; felületüket öntött és vésett reneszánsz levéldísz borítja. A hüvelyen valamennyi veret palmettával záródik. Magyar, XVI. század.

95. *Hegyes tőr* kiemelkedő bordájú, kétélű pengével: egyik felén mesterjeggyel. Nyolcszögű háritólappal fedett keresztvasa a penge felé görbül és levélidombban végződik. Gombja lapított körtealakú s a markolattal és a hüvellyel egyetemben aranyozott ezüsttel borított. A vereteken öntött és vésettművű reneszánsz levéldísz. A hüvely cápabőrt utánzó felülete ezüst sodronnyal körülcsavart, a reáillesztett négy-négy keleties boglármedaillon két szélső tagja egy-egy szijtartó fület hord. Magyar, XVI. század.

96. *Hegyes tőr*, kerek gombban végződő, közepén kiszélesedő markolattal, szabályos köralakú háritólemezzel és ez alatt sarkányfejben végződő, a penge felé hajló keresztvassal. Markolat és hüvely egyaránt aranyozott ezüstműből készült s keleties, palmetával kombinált, reneszánsz díszítéssel van borítva. Magyar, XVI. század közepe.

Korábban Tiroli Ferdinánd török fegyverzetéhez számították; azonban alig lehet kétséges, hogy magyar ötvös kezéből került ki.

97. *Kard*, pengéjén és hüvelyén ismételt alkalmaszott Della Rovere címerrel s a következő felírással: Julius Pont. Max. Anno VII. (1509). Formában tipikus, kivitelben legelsőrendű példánya az u. n. szentelt kardoknak, melyeket a Szentszék a hitetlenek elleni küzdelemben érdemeiket szerzett uralkodóknak szokott volt ajándékozni. Hüvelye és veretei aranyozott ezüstműből készültek s művészies zománcdíszsel ékesítettek, éppen úgy mint a hozzátartozó arannyal gazdagon átszőtt felerősítő szíjzat.

II. Gyula pápa ajándéka II. Ulászló számára. 1509. Készítette a pápa akkori ötvöse, Domenico di Michele de Sutri, V. ö. Heinrich Modern, Das Schwert Julius II. vom Jahre 1509. Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. XXII. 144—151. l.

98. *Hegyes tőr*, rendkívül erőteljes gerincű, szinte négyélű, pengével; körtealakú sodrott gombbal; keresztvása S. alakú, aranyozott ezüst hüvelye foglalt nephrit lemezekkel és kék kövekkel gazdagon kirakott. Magyar, XVI. század.

99. *Kengyel*, gótikus típus, rézzel borított vasból. Szíjtartópántja, külső szára és talpvasának csúcsba futó kihajlása átütött szív- és levélidomokkal díszített. Magyar, XV. század.

100. *Gótikus kengyel pár*, vasból réz borítással eredeti kapcsolószíjjal és csattal. Talplemeze csúcs-

bafutó kihajlásán hármass levélidomú átütés. Magyar XV. század.

101. *Kengyel* rézzel borított vasból; gótikus típusú, szíjfoglaló pántja és a talpvas kihajlása mélyített vonalakkal, külső szára átütött levélidommal díszített. Magyar, XV. század.

102. *Tornapáncél* lándzsatoréshez, felül kiszélesedő, a mell- és háthoz csavarral erősített csöbör-sisakkal. Rajta s a darab valamennyi eresztékén sárgaréz szegezés. Kar- és lábvértje csúcsíves sínekből áll, a könyöknél karéjos kagylókkal. A balkézen ujjatlan vaskeztyű, a jobbat az utánzott lándzsára szerelt ellenző védte. A balmellen zsinórral felerősített, bőrrel bevont fapajzs, a jobb hónalj előtt lebegően felerősített kerek védőlemez. Hozzá tartozik még egy szemnyílás nélküli lófejevért s a szokásos háromágú tornalándzsa. XV—XVI. század fordulója.

103. *Verhaghen, Pierre Joseph*, (Szül. 1782 márc. 19. Aerschot, megh. 1811 ápr. 3. Aerschot.)

Szent István király fogadja a pápa követeit Székesfehérvárott, 1003-ban. Jelezve: P. J. Verhaghen Aerschotonus F. 1770. — Vászson. — 280×340 cm.

104. *Mátyás király és Beatrix királyné.* Fehér márvány domborművek, sötétzöld jaspis alapon. 54'3×38'2cm és 53'5×38 cm.

1571-ben Bélay Imrének, a pataki, újhelyi és laádi monostorok vicarius generalisának, 1572-ben Bornemisza Gergely csanádi püspök és szegedi prépostnak birtokában voltak. Az utóbbi ugyanez évben Miksa király felszólítására Bécsbe küldte. A domborművek mesterének azelőtt általában Giovanni Dalmata traui művészt tartották, ki 1481 óta Mátyás udvarában élt. Újabban Balogh Jolán lombardiai eredetük mellett foglalt állást és az 1480-as évek második felébe teszi keletkezésüket.

105. *Tornapáncél* lándzsaviadalhoz. Sisakja u. n. *salade*, amelyet a mellre erősített állvért egészít

ki. A mellvért balfelét elfödi a fekete bőrrel bevont, homorú és elül lándzsahegyidomú vasverettel ellátott fa tornapajzs. A hasvért csúcsíves, a combvért egyenes élű sínekből áll s éppen mint a sisak, sárgarézszegekkel van kiverve. Az utánzott lándzsán erőteljes, a pajzs hajlásába illő, két tagból össze-rótt korong van. Tömör térdvas és a szokásos lándzsacsúcs egészíti ki a felszerelést. XV—XVI. század fordulója.

106. *Sisak*, török, aranyozott feliratokkal díszítve. Előrészen csúsztható és rögzíthető orrpánt, körüllötte három tolltartó köpű. Pereméről hármás csúcsban végződő sodronyfonadék ereszkedik alá. XVII. század.

107. *Sisak*, szegélyén, homlok- és nyakvédő lemezen továbbá csúcsa körül maratott keleti díszítmény; felülete egyébként recés. Előrészen jobboldalt két tolldísz befogadására szolgáló rézpánt. Csúsztható orrpántja hiányzik. Keleti, XVII. század vége.

108. *Sisak*, török, arannyal kiveret keleti díszítményekkel. Arcoldalán csúsztható és csavarral rögzíthető orrpánt. Peremén a homlok és nyak oltalmára hármás csúcsban végződő sodronyfonadék. XVII. század.

109. *Harci csákány* élesre köszörült szivalakban átütött fokkal: egész felületén vésett és maratott természetes virág- és indadíszítés. Nyele új. XVII. század vége.

110. *Tegez* és *puzdra*, hátul bőrből, elől növénydíszes aranyozott ezüstveretekkel kirakott kék bársonyból. Török, XVII. század.

111. *Tegez* és *puzdra*, meggyszínű bársonyfelületén arany és ezüstkófiomos virághimzéssel. Török, XVII. század.

112. *Szablya* fekete bőrhüvelyben, egyszerű, végén kétélű, de fokban ki nem ugró perzsa (u. n. *samsir*-) pengével. Előrehajló lapos kupakja, gombban végződik középtüskés egyenes keresztvasa, saruja és egy-egy szíjtartó fület hordó két boglárszerű hüvelyfoglalata aranyozott ezüstből készült s vésett és öntött növényi arabeszkekkel díszített. Magyar, a XVI—XVII. század fordulójáról.

113. *Szablya* fekete bőrhüvelyben és markolattal. Vésett indadíszsel ékített előrehajló kupakja, dudoros rozettában végződő keresztvasa, s hüvelyének torkolata, saruja, valamint három boglár foglalata aranyozott ezüstből való. Utóbbiakon öntött és vésett arabeszkes növénydísz, sűrűn előforduló palmettával. Magyar, a XVI.—XVII. sz. fordulójáról.

114. *Janicsáröv* aranyozott ezüstpléhből, hármasszíjvéggel. XVII. század.

115. *Páncél*, teljes ú. n. Maximilianus-divatú; felsapható rostélyű zárt sisakkal. Az alsó lábvértet kivéve, egész felülete kovácsolt rovátkákkal borított. A gömbölyű mellvas, a kar- és lábvért tömör, az áll-, has- és combvért, továbbá a keztyű s a vágottorrú széles vascipő egymáshoz illesztett sínekből áll. A szegevényeken s az erőteljes könyökkagylók szimmetriavonalain kovácsolt zsinórdísz. A jobb vállvért a balnál lényegesen kisebb, hogy a mellre erősített lándzsatartó hörognak és a lebegően felerősített hónaljvédő-lemeznek helyet adhasson. Keztyüi hüvelykjein természetes kivitelű körmök. XVI. század első fele.

116. *Sisak*, rovátkás félgömbalakú fejfedővel, rajta sárgaréz szegekkel díszített perem, ellenző és erősen hátranyúló hatsínű rákfarkas nyakvédő. Csusztható orrvása felül lantidomúan átütött. Magyaros forma. XVII. század második fele.

117. *Sisak*, nehéz lovassági, magyaros szabású, rákfarkas nyakkal. (Négy darab).

118. *Alabárd*, vésett és maratott inda- és virágornamenttel díszített pengéje egyik felén koronás sas és 1694-es évszám, a másikon medaillonban „*Amore et timore*” felírás. I. József király magyar testőrségéé volt.

119. *Fokos-balta* kovászávárzatú csőre szerelve. Barna fanyelén vadászjeleneteket (futó nyúl, kutya, griff stb.) ábrázoló gazdag csontberakás. XVII. század vége.

120. *Fokos-csákány*, vésett és maratott virágdíszítéssel, kovás závárzatú csőre szerelve. Sötélbarna fanyelének alján indás csontberakás. XVII. század vége.

121. *Bárd* maratott pengével, fokán: „Anno 1710” felírással. Egyik felén az aranygyapjas rend nyakláncával körülvett spanyol királyi címer C III. monogrammal, a másikon sugárzó napba repülő sas barokk medaillonban, III. Károly „*Patrum virtute*” jelmondatával. Cápabőrrel borított sodrott fekete nyele ezüstburkolatban végződik, ennek mindkét felén beütött hitelesítő és F W mesterjegy van.

122. *Szablya* rozettákkal díszített szarumarkolat-tal, a lengyel karabeláknál szokásos gombbal, melyen bojtos piros-sárga tartózsínór húzódik keresztül. Vésett és öntöttdíszű rombuszalakú keresztvassal. Pengéje egyik felén III. Károly címere 1703-as évszámmal, másikon medaillonba foglalt sugárzó napba repülő sas, az uralkodó „*Patrum virtute*” jelmondatával. — III. Károly spanyol királyi minőségben tartott magyar testőrei viselték.

123. *Szablya* alul kétélűre köszörült u. n. olvasós pengével. A szabályosan elosztott belecsiszolt kö-

rök t. i. a rózsafüzér szemeit képviselték. Keresztvasa egyenes pálcaidomú, kupakja hiányzik, hüvelye nincsen. A XVII—XVIII. század fordulójáról.

124. *Szablya*, alul kiszélesedő sima pengével, lapos, felhajló, de a kupakot nem érintő hüvelygyűrűs kosárvassal. Fekete rovátkás bőrmarkolatán összesen három primitív rézrozetta. XVII. század vége.

125. *Szablyarézkosárral és keresztvassal*. Kiugrás nélküli pengéje alul kétélűre köszörült; mindkét felén vágató huszáralak, felette *V(iva)t Hussard* felírás. — XVIII. század.

126. *Szablya*, három ezüstrozettával díszített rovátkás bőrmarkolattal, pesti hitelesítésű és J. P. bélyegű ezütkosárral és kupakkal. Vércsatornás pengéjén rézzel kivért török felirat és díszítmények. — Hüvelye nincsen. XIX. század eleje.

127. *Szablya* stilizált virágokkal díszített ezüstözött rézmarkolattal és hüvellyel. Vércsatornás és alul kétélűre köszörült, kiugrás nélküli XVIII. századbeli pengéje mindkét felén ágaskodó lovasalak és *Vivat Carl VI.* felírás. XIX. század eleje.

128. *Szablya* ezüstmarkolattal és veretekkel, fekete bőrhüvelyben. Keresztvasa medaillonján kiemelkedő leopárdfej. Markolatlánca hiányzik. Többszörösen beütött pesti ezüsbélyege van, J. P. mesterjeggyel. XIX. század eleje.

129. *Vadászpuska* hosszú, vésett, maratott és damaszkolt török csővel, kovás závarzatát kivéve, mely „*Jung a Bösing*” (Bazín) felírást visel, összes veretei sárgarézből valók. Nyakán üres mezejű barokk címerpajzs. XVIII. század.

130. *Vadászpuska*, nyolcszögletű, huzagolt csővel, faragott barna faágyazatban, sima rézveretekkel. Kovás závarzatán a készítő neve: *Leopold Weeber in Altenburg*. (Magyaróvár). XVIII. század vége.

131. *Vadászpuska* feketére futtatott hosszú, célgömbje mellett arannyal kivert csővel. Kovás závarzatán hidegen vésett és aranyozott vadászjelenet. A tusa nyakán barokk foglalatban Batthyány-címer. A cső alján a készítő *Christoph Ris* beütött aranyozott jegye. Összes veretei vésett vadászjelenetekkel ékesek. XVIII. század.

Boheim Vendelin, a császári és kir. fegyvergyűjtemény egykori őrének megállapítása szerint e puskát, párjával együtt Batthyány Károly herceg ajándékozta Mária Terézia királynőnek.

132. *Lőportartó-szaru* egyik felén magyar címer, *Vivat Carl*, másikon várbástya, 1734. *Raab* felirattal.

133. *Vadászfelszerelés* fényezett barna fadobozban, a tetejére illesztett fémlemezen a következő felírással: „O császári és királyi Fensége Rudolf Korona Hercegnek legmélyebb hódolattal ajánlja Kirner József. Pesten m. k. udvari fegyvergyáros.” XIX. század második fele.

134. *Teljes vértzet* sima, rések nélküli zárt sisakkal. Libamellű derék, felcsukható lándzsahoroggal, jobbfelől hónaljkoronggal. A karok teljesen zártak, a hajlásban aprólékosan rákölva vannak, a lábakat combvérték s teljes lábszárvérték fedik. A vértzethez külön, magyaros formájú, rákolt nyakvédőjű rohamsisak tartozik. Az egész páncél súlyos, vastaglemező; a rohamsisak pedig szokatlanul erőteljes; súlya 7.2 kgm. Hozzájárul egy lóhomlokvért. Úgy ez, mint a fegyverzet M. P. névbetűs flandriai páncélverő mester bélyegét viseli. 1620 körül.

135. *Ereklyekereszt*, aranyozott ezüsből. Oroszlánkörmös lábakon álló, négykarélyos talpból kiemelkedő, gótikus toronyszerű száron, négykarélyos végződésekkel bíró kettős kereszt, opak és átlátszó zománcdiszkekkel. A kereszt külső felén kristálylap alá helyezett Sz. Kereszt-ereklye. A talpon és a száron Nagy Lajos király hibásan színezett magyar és lengyel címerei.

A XVII. században átdolgozott és megújított darab, amelyben az eredetire leginkább a forma emlékeztet.

136. *Korona és országalma* ezüsből aranyozva. XV. század.

E két érdekes tárgyat 1755-ben a nagyváradi várban földmunkák közben találták, egy — azóta eltűnt — sárkányos csüngőjű arany nyakékkal. A leletet az akkori várparancsnok, Marquis de Villa tábornok Mária Terézia királynőnek küldte, aki a koronát és országalmát a kincstárban helyeztette el. A királyi ékszerekkel együtt talált sárkányrend arra mutat, hogy azok Zsigmond király, a rend alapítója, nem pedig, amint a hagyomány tartotta, korán elhunyt első neje, Mária sírjából erednek. A díszes kivitelű koronából csak töredékek maradtak; a csuklókkal összekapcsolt, átlag 5 cm. széles, egy-egy lilomos oromban végződő tagokból csupán hat van meg; eredeti számuk 11 vagy 12 lehetett. A részek mindenike tiz csiszolatlan drágakővel és gyönggyel volt kirakva; ezek a meglevő darabokról részben lehullottak, részben kalcinálódtak. A tagokat a XVIII. században rézabroncsra szögezték fel. Az országalma kb. másfél mm. vastag ezüstlemezéből készült s két félgömbből van összeforrasztva.

137. A „*tokaji szekrényke*.” Színaranyból készített, üvegoldalakkal bíró, négy lábon álló szekrényke, amelyre festett zománccal színezett, fürtös és leveles szőlőinda kúszik fel. Tetején a magyar Szent Korona rosszul sikerült kis utánzata látható. A szekrényke belsejében halmon ülő szarvas szájában párányi aranszemekkel megtűzdelt, erősen fonnyadt és két darabra hullott természetes szőlőszemet tart.

E kis ötvös-remeket a fennmaradt hagyomány szerint Gr. Batthyány Károly (1765 óta herceg), II. József neveltetésének fő-

főfelügyelője adta ajándékkul Mária Terézia királynőnek. A szekerényke valószínűleg Pozsonyban készült 1760 körül. A szőlőszem annak a középkor óta ismert hagyománynak a megerősítését akarta szolgálni, amely szerint a tokaji szőlő szemeiben nem ritkán a földből felszívódott (!) arany szemcséket (aurum vegetabile) lehetett találni.

138. *Üvegpohár*, kerek talppal és sárkányszerű alakokból alkotott magas szárral. Rajta köszörülve I. József király mellképe a magyar Szent Korona és a következő felírás: VIVAT JOSEPHVS PRIMUS REX HVNGARIAE.

A pohár velencei; a köszörülés Magyarországon készült, I. József koronázása alkalmából.

139. *Ereklyetartó*, három darab, Szent István, Szent László királyok és Szent Imre királyfi ereklyéjével. Mindháromnak egyforma rokokó ízlésű sárgarézből öntött vert és vésett talpa van, amely az üveg alá helyezett apró ereklyét tartalmazza. A talp fölött az illető szentnek üregesen öntött és ezüstözött barokk-ízlésű kis mellszobra áll. A koronák aranyozottak; Sz. Lászlóénak a keresztje letörött.

A díszes kivitelű ereklyetartókat Mária Terézia királyné készítette az udvari egyház kincstára számára.

140. *Lippay György*, A négyévszak. Hollandi metszetek nyomán, üveglapra készült négy színes dombormű, amelyek közül a tavaszt ábrázoló így van jelezve *Geor(gius): Lippay inv(enit): et fecit*. Egykorú barna fakérelben.

A kis domborművek aprólékos gonddal készültek. Rajtuk a parányi részletek erős nagyítás mellett is megtartják finomságukat. Készítőjük Zombori Lippay Gáspár bárónak, a m. kfr. kamara elnökének fia volt. Valószínűleg 1659-ben nyújtotta át munkáit Lipót Vilmos főhercegnek, amikor testvéreivel együtt pártfogását kérték Selmecbánya város ellen folytatott és az országgyűlés előtt is tárgyalt perükben.

141. *Szentpétery József* (szül. Rimaszombat 1781; † 1862.), Zrinyi kirohanása Szigetvárból. Ezüstdombormű, erősen kidomborodó alakokkal a XIX. század első feléből. Egykorú rongált fakeretben.

142. *Szentpétery József*, Nagy Sándor átkelése a Granicuson. Dombormű vörösréz-ből. Le Brun egy metszete után. Bevésített felírata szerint befejezte 1830 ápr. 1-én 49 éves korában. Egykorú aranyozott fakeretben.

143. *Szentpétery József*, Barbarossa Frigyes császár küzdelme Iconiumnál 1190-ben. (A felirat szerint.) Dombormű ezüstdből, merészen kiemelkedő alakokkal. A XIX. sz. első feléből. Egykorú ezüstdíszes és ékkövekkel kirakott faragott fakeretben.

144. *Lótakaró nyereg* alá, meggypiros posztóból, dús aranyhimzéssel, sarkain korona alatt *I. M. T.* (Imperatrix Maria Theresia) névbetűk. XVIII. század. Hagyomány szerint Mária Terézia királynő tulajdonna volt.

145. *Nyereg*, könnyű, huszáros forma, faállvánnyal; a kápák külsejét lapos faragású, barna alapú, fekete növénydísz ékíti. Barna bőrszíjazattal és hasonló bársonybélésű pisztolyokkal. Hozzá ezüstözött kengyelpár és gazdag díszítésű, ezüstpitykékkal és csüngőkkel kihányt, kék szíjazatú lószerszám, valamint ezüsttel himzett kék bársonytakaró tartozik. XVIII. század.

A nyereg II. József számára készült, aki azt először 1748-ban, mint hétéves gyerekek használta.

146. *Nyereg* fehér csonttal borítva és piros bársonnyal párnázva. Oldallefentyűi hasonló bársonyból készültek; rajtuk kihímezve babérágak közt a Szent Koronával fedett magyar címer. A csontrészeken

kezdetlegesen bekarcolt zöld színű ábrázolások. Belseje arannyal préselt szattyánbőr. Benne a készítő neve piros lapocskára nyomva. *Készítette Majomy József. Rima Szombatba.*

A jászok és kunok ajándéka volt I. Ferenc József császár számára, Magyarországon 1857-ben tett körútja alkalmából.

147. *Tintoretto, Jacopo Robusti*, (Szül. 1518 őszén Velence, megh. 1594 máj. 31. Velence.)

Herkules, Omphale és faun (Ovidius, *Fasti* II. 231—258). — Vászon. 111×106 cm. A képet Tintoretto állítólag II. Rudolf császár számára festette. 1590 körül.

148. *Memling, Hans*, (Született 1433 körül Mömlingenben (?) Mainz mellett, meghalt Brüggeben 1494. aug. 11.)

Szárnyasoltár (triptychon). A közepen Krisztus keresztrefeszítése, balról a Keresztvitel, jobbról a Felátadás. Cukott állapotban a szárnyak külső oldalán az angyali üdvözlés látható grisaille festésben. — Tölgyfa. — 56×63; 57'8×28 és 58×27'5 cm. —

A középső rész Pyrker L. J. velencei patriárka ajándékából régóta a magyar állam tulajdona. A most Ausztria által nekünk átengedett szárnyak megszerzése lehetővé tette az oltárnak eredeti állapotában való összeállítását. A szárnyak a bécsi képtárban állandóan Memling nevén voltak kiállítva, de az irodalomban kétségbevonták azt, hogy sajátkezű munkái lennének a mesternek. A baloldali szárny megegyezik a lübecki oltár keresztvitelével, csak a donátor alakját hagyja el. (A bécsi képtár 1928 iki katalógusa szerint „módosított, kisebbített eredeti ismétlése az 1491-ből való lübecki oltárnak.”)

149. *Carreño de Miranda, Juan*, (?) (Szül. 1614. márc. 25. Avilés, megh. 1685. szept. Madrid.)

Marguerita Theresia infánsnő arcképe. — Vászon. — 121×107 cm.

A festményt azelőtt Diego Velasquez azon művének tartották, melyet megbízható feljegyzések szerint 1659-ben festett

IV. Fülöp spanyol király számára, hogy azt az osztrák udvarnak elküldhesse. Carl Justi vonta először kétségbe, hogy az arckép Velasquez munkája és a mester vejenek, Mazonak tulajdonította. Utóbb mások (Beruete, Mayer) Carreño szerzőségére gondoltak és a kép ennek a mesternek nevéen volt legutóbb kiállítva a bécsi képtárban. Néhány év előtt előkerült a bécsi Hofburg raktárából ugyanennek a festménynek egy másik példánya, mely az infánsnőt nem zöld, hanem kék ruhában ábrázolja és amely kétségkívül Velasquez sajátkezű műve.

150. *Dolmány*, fehér alapú piros és zöld növénydísszel átszőtt selyemdamaszt, ezüst kötött gombokkal. Hátsó fele, ott ahol a felsőruha takarta, rózsaszín damasztból készült (részben hiányzik). Magyar, XVII. század.

151. *Hadizászló* piros mintázott selyemdamasztból festett díszítéssel. Egyik felén Magyarország védőasszonya Patrona Hungariae felirattal, az ország címerével és 1623 évszámmal. Másik felén kétféjű sas és fészület. II. Ferdinánd egyik csapatáé volt.

152. *Hadizászló*, az előbbihez hasonló, de évszám nélkül. Hiányos és rongált darab.

153. *Nyereg* az 53. és 155. szám alatt leírtakkal egyező forma. Az egészet piros alapú aranybrokát borítja. A szegélyezés és az oldaltakarók bélése sötétvörös bőr. Róla széles szíjakon egy pár a XV—XVI. század fordulójáról való magyar formájú ónozott vas kongyel lóg le. Magyar; XVI. század eleje.

154. *Díszszekrényke* ezüsből, ezüst veretekkel díszített fatalpon. Négy sarkán egy-egy magyar királyalak, felette a koronázási jelvények. (A néhai I. Ferenc József királynak 1867-ben átnyújtott koronázási ajándékot tartalmazta.)

Az Erzsébet királyné számára hasonló céllal készült aszékrenyt az Erzsébet királyné- emlékmúzeumban őrzik.

155. *Nyereg* a 153. szám alattival egyező forma. Párnázott ülését és kápáit piros alapú keleties bársonybrokát borította, mely az ülőrészen már hiányzik. A bevonat oldalt négyszögletű takaróba megy át. Hozzá egy pár XVI. század elejének megfelelő alakú ónozott vaskengyel. Magyar, XVI. század eleje.

A brokát bevégzett mintája s beféjezett szélei mutatják, hogy azt már eredetileg is nyeregborítás céljára szőtték.

156. *Németalföldi művész* a XVI. század első feléből.

II. Lajos király állítólagos arcképe. — Fa. — 90,5×73 cm.

157. *Coxie, Michiel van*, (Szül. 1497 Mecheln, megh. 1592 márc. 10.)

Mária királyné (II. Lajos felesége) özvegyi ruhában. — Fa. — 35,7×27,6 cm.

158. *Achen, Hans von*. (Szül. 1552 Köln, megh. 1615 elején Prága.)

Allegorikus ábrázolás: Hungária felszabadítása. — Olajfestmény pergamenre. 34×16 cm. Az 1598 után, a II. Rudolf császár számára készült „Török háborúkból vett jelenetek” című sorozatból. Egy angyal megkoronázza a sasos oszlopot átkaroló Hungáriát, akinek megoldják bilincseit. A háttérben Győr 1598-iki ostroma Gróf Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf herceg vezetése alatt. Az előtérben egy holló (szójáték a Rabe-Raab szavakkal) és egy petárda, mely a várkapuk megdöntésénél oly nagy szerepet játszott.

159. *Allegorikus ábrázolás „A török háborúkból vett jelenetek”* sorozatából. 1598 után. Olajfestmény pergamenre. — 33×165 cm.

160. *II. Lajos királynak gyermekkori páncéljához*

tartozó *nyerge*. Csak a fegyverzettel azonos művű és díszítésű s az azon is látható, de itt fordítva E S-nek írt névbetűkkel ellátott két acélív eredeti, a kék selyembevonat új.

161. Tiroli Károly Ferdinánd főherceg († 1662.) fegyverzeté. Áll gazdagon maratott fegyverderékből külön gallérral és magyarosszabású sisakból. Az egész vörösrézből verve és vastagon beezüstözve. Eredeti pirosselyem béléssel. XVII. század.

162. *Tárccsapajzs*, huszáros, kívül fehérre, belül zöldre festett fából, erőteljesen hajlott testtel. Felületét kívül piros-fehér-zöld szegély foglalja keretbe, s ebből hat foltban — a négy szegleten, továbbá a harántvágás s a magasabb oldal közepénél — virágos indacsomók nőnek ki. Belül világoszöld hullámvonalas keretdísz, a csúcson hasonlószerű, alább pirosvirágos ornament. Elül a fehér alapmezőn öt háromágú szegfej. Magyar, XVI. század dereka.

163. *Tornalándzsa* fából, szára bolus-alapon aranyozva és zöld lángokkal festve, pengéje rövid, zömök. XVI. század első fele. Magyar tornához használták.

164. *Szablya*, alul kétélűre köszörült, fokban kiugró, sima pengével, aranyozott ezüst hüvelyben és markolattal. Az erősen előrehajló markolatot három rozetta töri át; felül kupakban, alul rövid hatszögletű, közepen rhombus-idomot alkotó keresztvasban végződik. Hüvelyén három szíjtartófület hordó erőteljes foglalat, ezek közt féldomború sujtásdísz, vésett stilizált sárkányok, Ádám és Éva, angyalfőn álló női alak, vele szemben magyar gyalogos vitézzel. A sarun, melyet éppen, mint a hüvelytorkolatot átört lóhereleveles művű, még gótikus párkánykeret

határol, előreszegzett kopjával, vágató tárcsás húsár képe van be vésve. A XVI. század elejéről.

165. *Pallos*, aranyozott ezüstveretes vörös bársonyhüvelyben. Előreugró kupakján nyult rozetta, markolata rúgósan csavarodó ezüstsodronnyal s közbeiktatott filigránfonadékkal bevont. A hármás vércsatornájú penge felé hajló keresztvas makkban végződik; kétpántú egyetlen hüvelyfoglatának mindkét végén egy-egy szíjtartó fül. Saruján a kassai hitelesítő-bélyeg (liliom) és V. M. mester jegy van beütve. XVI. század második fele.

166. *Kard*, széles keleti pengével, magyar szablamarkolattal. A penge felső részének mindkét felét aranyozott beétegett arabeszkék ékesítik, közjük foglalva négyzetes keretben a fegyverkovács neve olvasható: Amel-i Mohammed el anszari (a medinai Mohammed készítménye) arab betűkkel. A bélyeg alatt a penge közepén aranyozott és maratott sávban ugyancsak arab betűkkel a 48. (a győzelmi) szura bekezdése. „Valóban mi nyilvános diadalra segítettünk téged, hogy lásd miként az Isten megbocsálja bűneidet, kegyelmet gyakorol veled s az igazak útján vezet.” A kard veretei, a tojásdad kupak, a végén gombbal s középen rövid tüskével ellátott keresztvas, az összesen négy szíjtartó fület hordó hüvelyfoglatok s a külső oldalán virágos arabeszkkel díszített saru aranyozott ezüstműből valók. A hüvely barnapiros bársonyborítása erősen megviselt. XVI. század.

A kard a magyar végek nagynevű hőséé, Thury Györgyé, az 1571-ben elesett kanizsai kapitányé volt.

167. *Félpáncél*, áll: sisakból, mell- és hátvasból, vállakból, karokból, tagolt keztyűkből, és a mellvasról lelógo combvértekből. A libamell-alakú mellvas

igen vastag, épúgy a páncél többi részei is. Az egész fegyverzet minden részében függőlegesen bordázott; a bordákon futó inda vonul végig, a bordaközökben apró virágok vannak díszül bevésve. Az arcvértes teljes sikkal tarajjal s ennek tövében hátul tollhüvelylyel van ellátva. A taraj két oldalára Merkur-bot van vésve. Még megvan az eredeti bársonyszegélyezés. Készült 1580 körül.

E páncélról a Franz von Leber által „Wien's Kaiserliches Zeughaus" (Leipzig, 1864) c. munkájában közölt adatokból ismeretes, hogy Pozsony városa ajándékozta Mária Terézia királynőnek 1741-ben, aki a bécsi fegyvertárban helyezte el. Alakja mutatja, hogy franciás ruhaviselethez van szabva, aminőt kivételesen udvari szolgálatban a magyar főurak is viseltek. Valamelyik pozsonyi várkapitánytól szállhatott a városra, akik sorában a fegyverzet korának megfelelően Pálffy Miklósról, a győri hősről gondolhatnánk. (Szül. 1552, pozsonyi várkapitány lett 1580-ban, elhunyt 1600-ban ; eltemettetett Pozsonyban)

II.

Szemelvények a badeni levéltári egyezmény alapján az Országos Levéltár által átvett anyagból.

A. és B. könyvszekrény. — A három felső polcon : Kollár Ferenc Ádám, bécsi udvari könyvtárnok kézirati gyűjteménye. Az alsó polcokon : Rajcsányi Ádám, magyar udvari kamarai levéltárnok kéziratai.

Az **A.** szekrény legfelső polcán kinyitott kötetben Kollár saját kézírása, a második polcon pedig Kálmán király törvénykönyvének XVI. századi kézirata olvasható. A **B.** szekrény legfelső polcán kinyitott codex XVI. századi oklevélmásolatot tartalmaz ; a második polcon a bécsi Képes Krónika XVIII. századbeli másolata és Thököly Imrének 1686-ban a török nagyvezérhez írt eredeti levele, a harmadik polcon kinyitott kötetben pedig Hunyadi János epitaphiumának Dobai Székely Sámuel által írt másolata látható.

1. 1202. — Imre király Benedek vajda nejét, Thotát megerősíti a férjétől hitbérül kapott Martonfalva (villa Martini) és Bajót birtokában.

Selyemzsinóron függő aranybullával.

2. Róma, 1350. márc. 24. — Pontius orvietoi és más olasz püspökök Vásári Gergely, István és János kérésére negyvennapos búcsút engedélyeznek mindazoknak, akik az esztergomegyházmegyei Vásár faluban levő templomot felkeresik.

3. Buda, 1374. ápr. 16. — Nagy Lajos királynak Károly francia királyhoz küldött követei részére oly célból adott megbízó levele, hogy leányai : Ka-

talin, Mária és Hedvig közül egyik a francia király másodszülött fiával Lajossal házasságot kössön.

4. *Sopron, 1389. jun. 18.* — Zsigmond király s Albert osztrák herceg béketárgyalásra küldött követei megegyeznek abban, hogy a két fejedelem Szt. Egyed napján Pozsonyban és Hainburgban az elintézetlen ügyekben kötendő egyezség céljából személyesen fog találkozni.

5. *Pápa, 1401. okt. 29.* — Zsigmond király megbocsát az ellene fellázadtaknak s esküvel fogadja, hogy rajtuk nem fog bosszút állani.

6. *Buda, 1388. jul. 12.* — Gleczel János, budai bíró és az esküdtek előtt Magyar (Hungarus) Mihály mester, aranyműves a várbeli Boldogasszony-templommal szemben levő házát 400 aranyforintért eladja Onofrius Zenobii de Florencia budai polgárnak.

7. *Bihács, 1405. okt. 4.* — Zsigmond király Hermann cillei grófot, Garai László nádort, Stibor volt erdélyi vajdát, Szécsényi Frank országbírót, Bubek Ferenc macsói bánt, néhai Kónya bán fiát Simont és Rozgonyi Simont az Ulászló lengyel királlyal folytatandó tárgyalásokra teljhatalmú biztosaiként kiküldi.

8. *Cremona, 1414. jan. 6.* — Zsigmond király az ország kormányzását távolléte idejére János esztergomi érsekre és Garai Miklós nádorra bízta.

9. *1412.* — A Zsigmond király budai udvarában tartózkodó fejedelmek és előkelők névsora.

10. *Brassó, 1427. febr. 1.* — Az ország nagyjai hozzájárulnak, hogy Zsigmond király a harmincad- és más jövedelmekből feleségének, Borbála királynőnek járó 28.000 forintért cserébe adja a bányajövedelmeket.

11. *Tüdörév melletti tábor, 1439. szept. 17.* — Albert király és Erzsébet királyné az ország rendei-
nek hozzájárulásával a török háború költségeire 100
denár általános adót vetnek ki.

12. *Buda, 1492. febr. 2.* — II. Ulászló király
törvénye, mely a Corpus Juris-ba „*Decretum majus*”
név alatt van felvéve.

13. a) *Róma, 1473. márc. 16.* — IV. Sixtus pá-
pa az esztergomi érsekséget János egri püspöknek
adományozza.

b) Az érsek esküjének szövege.

14. *Rákos mezeje, 1505. okt. 13.* — Az ország
rendei kötelezik magukat, hogy ha II. Ulászló király
fiutód nélkül halna el, idegen nemzetbelit királlyá
nem választanak.

15. *Buda, 1508. máj. 27.* — II. Lajos király ko-
ronázási hitlevele, melyet a gyermekkirály helyett
atyja, II. Ulászló király adott ki.

16. *Pozsony, 1515. máj. 20.* — II. Ulászló ki-
rály és Miksa császár gyermekeik: Lajos kir. herceg
és Mária főhercegnő, másrészt Ferdinánd főherceg
és Anna királyleány nevében házassági szerződést
kötnek.

17. *Róma, 1478. okt. 6.* — IV. Sixtus pápa kéri
Mátyás királyt, hogy a császár által pártfogolt esz-
tergomi érsek (Bekensloer János) ügyében igyekez-
zék valami megegyezésre jutni.

18. *Buda, 1527. márc. 15.* — Szapolyai János
király meghatalmazó levele a regensburgi birodalmi
gyűlésre a török háború ügyében küldött követei,
Lindvai Bánffy János verőcei főispán és András esz-
tergomi nagyprépost részére.

19. Buda, 1530. jan. 12. — Közjegyzői oklevél a Hoberdancz János által Szapolyai János király ellen megkísérelt merényletről.

20. Róma, 1539. máj. 30. — III. Pál pápa a váci püspökséget Brodarics Istvánnak adományozza. Kenderfonálon függő ólombullával.

21. Bécsújhely, 1540. okt. 16. — I. Ferdinánd király teljhatalmú biztosokat küld ki a Magyarország birtoklása ügyében, a nagyváradi szerződés alapján Izabella királynővel folytatandó tárgyalásra.

22. Linz, 1541. okt. 2. — I. Ferdinánd király megerősíti a Buda városnak Szapolyai János király által adott kiváltságokat.

Az oklevél Budának török kézre jutása miatt nem került a város birtokába.

23. Döbrököz, 1542. jul. 3. — Verböczy István fia Imre I. Ferdinánd királynak hűséget fogad.

24. Róma, 1554. szept. 22. — III. Gyula pápának I. Ferdinánd királyhoz intézett brevéje, melyben a pápa a most kinevezett püspökök oklevelei után fizetendő díjakat a török védelem céljaira átengedi a királynak.

25. Bécs, 1666. szept. 27. — I. Lipót király igéri a magyar rendeknek, hogy a török veszély elől Bécsbe szállított szent koronát, ha Pozsonyban többé veszély nem fenyegeti, haladéktalanul visszaszállíttatja.

26. 1738. ápr. 10. — A Rákóczi József fejére kitűzendő díj tárgyában az e célból tartott udvari konferencia felségelőterjesztése; rajta III. Károly király sajátkezűleg írt elhatározása.

27. 1706—1710 között. — II. Rákóczi Ferenc leveleskönyve.

A kinyitott lapon olvasható XIV. Lajos francia királynak Marlyban 1706. április 15-én kelt levele, melyben megdicséri Rákóczit hazája szabadsága körül kifejtett buzgalmaért s értesíti, hogy utasításait Desalleurs követ fogja részletesen közölni.

28. *Bécs, 1738. jul. 29.* — A Rákóczi Józseffel levelező erdélyi főurak és nemesek ügyében az e célbót tartott udvari konferencia felségelőterjesztése; rajta III. Károly király sajátkezűleg írt elhatározása.

29. *1785. körül.* — II. József király számára, titkos jelentések alapján, megbízhatatlan és gyanús magyarokról készített kimutatás.

Érdekes, hogy egy 1785. szept. 21-én kelt titkos jelentés alapján, a kimutatásban szerepel az előző évben hercegi rangra emelt Grassalkovich Antal is.

30. *Pozsony, 1827. ápr. 25.* — I. Ferenc király számára felső táblai tagokról készített jellemzés.

A nyitott jobboldali lapon olvasható a gróf Széchenyi Istvánról szóló vélemény.

31. *1842—1845 között.* — Metternich osztrák államkancellár levelei József nádorhoz.

A kinyitott, 1843. febr. 18-áról keltezett levélben Metternich egy magyarországi forradalom lehetőségeiről ír.

32. *Sárvár, 1848. dec. 6.* — Gróf Batthyány Lajos képviselővé történt választásáról szóló jegyzőkönyv.

33. *Debrecen, 1849. ápr. 14.* — Kossuth Lajosnak a képviselőház elé az ország függetlenségének és a Habsburg-ház trónfosztásának kimondása végett benyújtott indítványa.

34. *Debrecen, 1849. ápr. 14.* — A képviselőháznak az ország függetlenségét s a Habsburg-ház trónfosztását kimondó és a Kossuthot kormányzóelnökké választó üléséről felvett jegyzőkönyv fogalmazványa.

35. *Berve, 1849. febr. 12.* — Bem tábornok jelentése Kossuthhoz a győzelmes piskihidi csatáról, az ellenség üldözéséről s az állítólag oroszoktól megszállt Nagyszeben ellen tervezett hadműveleteiről.

36. *Pozsony, 1848. nov. 2.* — Görgey Arthur jelenti a honvédelmi bizottnánynak, hogy a feldunai hadsereg fővezérletét Kossuth kinevezése alapján átvette.

37. *Pest, 1849. máj. 16.* — Klapka tábornok jelentése Kossuthhoz Buda ostromának megkezdéséről s arról, hogy az oroszok benyomulásáról még nem tud.

38. *Pest, 1848. szept. 22.* — Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök felhívja báró Vay Miklóst, Erdély kormánybiztosát, hogy a nemzetiségi bujtogatásokkal szemben erélyesen lépjen fel.

39. *Jászberény, főhadiszállás. 1849. ápr. 3.* — Kossuthnak a honvédelmi bizottnányhoz a hatvani csatáról s más ügyekről sajátkezűleg írt levele, melyben Görgeyt a „legtisztább indulatú hazafi“-nak nevezi.

40. *Nagybáród, 1849. jun. 26.* — Szigligeti Ede, a Nemzeti Színház titkára és színésze, minthogy Pest feladásakor a városból elmenekült, a honvédelmi bizottnánytól kér fizetéséből három havi előleget.

A hátlapon Vachott Sándornak, a bizottnány elnöki titkárának feljegyzése két havi előleg kiutalásáról.

41. *Szentes, 1849. febr. 12.* — Damjanich tábornok Kossuthtól rendelkezéseket kér a hadműveletek összhangba hozására.

42. *1857.* — Gróf Széchenyi István Döblingben írt u. n. Nagy Szatirájának kézírata.

43. — Gróf Széchenyi István naplója 1848-ból.
A kinyitott lapon Döblingbe történt vitele előtt, szept. 4-én írt sorai olvashatók.

44. — Gróf Széchenyi István naplója 1860-ból.
A kinyitott lapon a halála előtt írt utolsó sorai olvashatók.

45. Bécs, 1861. febr. 7. — A bécsi törvényszék a kerületi rendőrbiztosságnak megküldi a gróf Széchenyi István hagyatékából származó tárgyakat, köztük az itt kiállított két pisztolyt, melyeket a dr. Görgen Gusztáv döblingi orvos ellen Széchenyi öngyilkossága miatt indított vizsgálat alkalmával birói letétbe vettek.

46. Döbling, 1860. ápr. 9. — A bécsi törvényszék kiküldött bizottságának gróf Széchenyi István holttestének boncolásáról felvett jegyzőkönyve.

47. Bécs, 1862. máj. 21. — A bécsi rendőrigazgatóság jelentése a rendőrminiszterhez, mellyel a fenti tárgyakat megküldi.

48. a.) Buda, 1867. jun. 7. — Gróf Andrássy Gyula miniszterelnök a főudvarmesteri hivatalnak megküldi a koronázás alkalmával aranysekkantós vitézzé avatandóknak a király által jóváhagyott névsorát.

b.) A névsor.

49. Pest, 1867. jun. 9. — Gróf Károlyi György koronaőr a főudvarmesterrel közli a szent koronának és a koronázási jelvényeknek a koronázásra történt kijavítását és előkészítését.

50. Bécs, 1867. máj. 30. — A főudvarmester előterjesztése a királyhoz Liszt Ferenc koronázási miséjének előadására.

A kinyitott jobboldali lapon a király elhatározása.

III.

Szemelvények a badeni levéltári egyezmény alapján a m. kir. Hadilevéltárba jutott anyagból.

Török hódoltság ideje.

1. *Kőszeg, 1529. december 9.* — Jurisich Miklós jelentése I. Ferdinand királyhoz. Javaslati a tábori szolgálatra vonatkozóan. Helyzetjelentése. Szándéka, hogy Szombathely ellen vonuljon, de a bekövetkezett helyzetenél fogva Kőszeg felmentése sürgőssé vált.

2. *Kolozsvár, 1557. december 7.* Izabella királynő levele Nagylaki Mátyás munkácsi várnagyhoz, melyben őt magához rendeli és biztatja azzal, hogy Munkács legközelebb felszabadul.

3. *Sümeg, 1664. augusztus 14.* — Kovács István sümegi kapitány levele Esterházy János vicegenerálshoz. Értesíti őt a Sümeg körüli, zalamegyei és Balaton melléki helyzetéről és a törökkel vívott portyázó harcokról.

4. *Pápa, 1565. Szent Bertalan ünnepén.* — Tury György levele Jakosyt Ferenc győri kapitányhoz, melyben értesíti a Székesfehérvár körüli hadihelyzetéről.

5. *Esztergom, 1607.* — Bekir Bég esztergomi basa levele a barsi bírák és polgárokhoz. Megsürgeti bejelentett követeléseiket, hogy megtudja akaratukat.

6. *1686.* — A Budavárát ostromló egyik seregcsoport parancsnokságának eredeti naplója.

7. *Gyulafehérvár, 1616. május 4.* — Bethlen Gábor fejedelem levele a Lippa környékén táborozó hadinépéhez és a környékbeli lakossághoz. Elrendeli, hogy Lippáról mindenki költözzék ki, hogy elejét vegyék a törökök erőszakoskodásainak. A lakosság Lugosra és Illyére menjen, ahol 6 esztendei adómentességet kap.

8. Bethlen Gábor átkelése a Vágon 1626. őszén Vágsellye tájékán, abból az alkalomból, hogy Wallenstein megkezdte visszavonulását az Érsekújvár—Semple—Nagyszombat-i menetvonalon a morva határ felé.

Egykorú rajz, közelebbi dátum nélkül.

9. *1664. február 3.* — Egy hadmérnök-tiszt rajzai Tokaj váráról.

II. Rákóczi Ferenc kora.

10. *Taksony, 1704. április 25.* — II. Rákóczi Ferenc sajátkezű levele Bercsényi Miklóshoz. Értesíti őt a Buda körüli helyzetről. A titkos írással írt utolsó sorok megfejtése: „és Patajnál ehhez hasonló alkalmazosság lévén, munkámat elkezdem. Azon helység még ide hét mérföld.”

11. *Sótony, 1705. március 25.* — Béri Balogh Ádám brigadéros levele Károlyi Sándor tábornokhoz. Értesíti a Sárvár körüli helyzetről s parancsot kér Pottyor-dy Ádám ezredes számára.

12. *Somlóvásárhely, 1705. március 23.* — Károlyi Sándor tábornok titkosírású levele Bercsényihez. Értesíti a Székesfehérvár körüli helyzetről és sürgeti Ebeczky és Illosvay ezredeinek leküldését.

13. *1739. Dátum nélkül.* — Gróf Csáky Mihály kuruc altábornagy levele Uzony József bukaresti megbí-

zoltjához, amelyben utasításokat ad az ott gyülekező kuruc bujdosók magatartására vonatkozóan. (Rákóczi József Moldvaországban át tervezett betörésével kapcsolatban).

Magyar nemes testőrség.

14. A magyar nemes testőrség névjegyzéke 1760-tól 1838-ig.

15. *Jelzés nélkül.* — A nemesestestőrség tagjairól szóló minősítési táblázat 1841/42 évekről. A kinyitott helyen Görgey Arthur minősítése.

Magyar nemesi felkelés.

16. 1809. április 6-tól augusztus 31-ig. — Az 1809. évben lefolyt hadműveletekről vezetett egykorú napló.

17. Pest, 1809. — A magyar nemesi felkelés gyalogsági-szabályzata.

18. Pápa, 1809. június 12. — A felkelő sereg főparancsnokságának menetintézkedése a Győr felé való előnyomulásra.

19. 1809. június 14. — A győri csata helyzetvázlata.

20. Vác, 16. *Primaire* (december 8) 1805. — Egy francia hadifogoly tábornok levele báró Alvinczy tábornokhoz, amelyben megköszöni, hogy ő és segéd tisztje hadifogságból kiszabadulhatnak és, hogy Alvinczyez ügyben a nádornál érdekükben közbenjárt.

21. 1797. — A magyar nemesi felkelő sereg táborának és gyakorlatainak hadrendi tagozódása Szombathely környékén.

1848/49. szabadságharc.

22. Szeged, 1849. július 4. A magyarországi olasz légió levele a kormányzóhoz, amelyben a Berettyóújfalui vidékén kikülönítve táborozó két század bevonultatását kéri, mert azok ott a légiótól elszakadva a magyar ügynek ártanak.

23. Pozsony, 1848. október 31. — Kossuth Lajos közli a Lajta melletti tábor parancsnokával, hogy Guyon Richard őrnagyot a schwechali csatában tanúsított vitézségéért ezredessé kinevezte.

24. 1849. március 22 — június 9-éig. — Az 1849-es honvédsereg főparancsnokságának hadműveleti naplója.

25. Buda, 1849. május 21. — Görgey legelső jelentése Budavár bevételéről.

36. Arad, 1849. június 28. — Az aradi vár kapitulációjáról szóló szerződés.

27. Miskolc, 1848. — A borsodmegyei nemzetőrség lándzsávali oktatás szabályzata.

28. Ujszász, 1849. július 14. — Mészáros Lázár altábornagy jelentése a kormányzóhoz Vysocki lengyel ezredes lemondásának körülményeiről. Értesítést kér arról, hogy Szeged eléggé védve van-e, hogy távolabbi hadműveletekhez kezdhessen.

29. Aradi vár, 1849. augusztus 10. — Kossuth utolsó levele Görgeyhez. Négyszemközti találkozót kér tőle a teendők megbeszélésére.

IV.

Szemelvények a badeni hadimúzeumi egyezmény alapján átvett hadtörténeti anyagból.

1. *Ágyúcső*, bronzból, előltöltő, súlya 110 kg., öble 7'5 cm., hossza 1'50 m.

A csövön a Révay címer alatt: „LADISLAUS . L . BARO DE REWA . PERPETUUS . COMES . COMITATUS . DE THUROTZ” — „LETHENYHEY ART. MAJOR WIEN 1817” felirat.

2. *Ágyúcső*, bronzból, előltöltő, súlya 110 kg., öble 5'6 cm., hossza 1 m.

Felirata: „Boury Ernesto” „Valence Brumaire l'an 3 de la Republique Fran . . .” — „Liberté Egalité” A jakobinus sapkával fedett fasces alatt „AN”. Zsákmány a napoleoni háborúkból.

3. *Nagy petárda*, várkapuk robbantására, a XVII—XVIII. századból.

4. *Kis petárda*, várkapuk robbantására, a XVII.—XVIII. századból.

5. *Ágyúcső*, bronzból, előltöltő, 1578-ból, súlya 350 kg. öble 5'5 cm., hossza 2 m.

A címer alatt: „BALTHASAR DE BATTYAN DAPIFERORUM REGALIUM MAGISTER · SAC · CAS · REQU · MATTIS · CONSILIARIUS · ANNO · M · D · LXXVIII ·” felirattal. XVI. sz.

6. *Lőpor kipróbálására szolgáló mozsár*, XVIII. századbeli francia típus.

7. *Tarackcső*, bronzból, előltöltő, súlya 210 kg., öble 14,5 cm., hossza 85 cm. Török felirattal.

Hadizsákmány a 18. század török háborúiból.

8. A 35. honvéd zászlóalj zászlajának maradványa 1848/49-ből.

A zászlóalj, melyet 1848 szept.-ben Perczel Mór eredetileg „Zrínyi-csapat” névvel szervezett, az ozorai győzelem után kapta szómát s a temesvári csata után oszlott fel. Zászlaja, melyet Komáromban rejtettek, a vár megadása után, házkutatás alkalmával jutott osztrák kézre.

9. *Lovassági lobogó*. Az 1756-ban alakult „jász és kun”, vagy „nádor” nevezetű, majd 1765-től Török András tábornokról elnevezett huszár ezrednél, ennek 1775-ben történt feloszlatásáig használták.

10. Török lófarkas *parancsnoki jelvény* (tug), Hadizsákmány a 17. század török háborúiból.

11. *Röppentyűállvány* 1854-ből.

12. *Röppentyűállvány* 1848-ból, rajta 1849. II. 3-án Iglón a császáriak által a honvédekre hajított 6 fontos röppentyű maradványa.

13. *Lovassági félvértezet* (sisak rostéllyal, mell- és hátpáncél, karvédők). XVII. század.

14. *Lobogótartó vállöv*, amely az I. Károly württembergi király nevét viselt 6. huszárezrednél 1868-ig használatban volt.

15. *Lobogótartó vállöv*; a Frigyes Károly porosz herceg nevét viselt 7. huszárezrednél 1868-ig használatban volt.

A katonai Mária Terézia rend jelvényei:

16. Gr. Hajnácskői Vécsei Ágoston alezredes lovagkeresztje 1805. XI. 3-i ennsi és XII. 2-i austerlitz-i haditettéért.

17. Br. Neszméry Ferenc százados lovagkeresztje 1788. IX. 20-i novii haditettéért.

18. Gr. Galánthai Esterházy János nemesi fellelő huszár ezredes lovagkeresztje 1809. VI. 14-i kiscelli haditettéért.

19. Br. Kovelsdammi Pauliny Mihály százados lovagkeresztje 1812.-i lengyelországi haditettéért.

20. Br. Kákonyi és Csepi Kákonyi Ferenc százados lovagkeresztje 1805. XI. 13-i gonarsi haditettéért.

21. Br. Márkus és Batizfalvai Máriaóssy András tábornok lovagkeresztje 1809. VII. 9.-i haditettéért.

22. Gr. Marosnémethi és Nádaskai Gyulai Ignác tábornok középkeresztje 1800. V. 24.-i gүнzburgi és VI. 11.-i krumbachi haditettéért.

23. Br. Miháldi Splényi Gábor altábornagy középkeresztje 1789 VIII. 1.-i foksanii haditettéért.

24. Br. Tsoóri Mecséry Dániel tábornok középkeresztje 1805. X. 9.-i gүнzburgi haditettéért.

25. Br. Bakonyi Imre ezredes lovagkeresztje 1809. IV. 24.-i neumarkti haditettéért.

26. Br. Nedeczei Nedeczky Antal százados lovagkeresztje 1809. VI. 22.-i asperni és VIII. 9.-i hollabrunni haditettéért.

27. Br. Luzsenszky Ferenc százados lovagkeresztje 1800. XII. 23.-i bondenoi haditettéért.

28. *Br. Lakos János vezérkari százados lovagkeresztje* 1809. IV. 16.-i sacilei haditettéért.

29. *Nemes Hertelendy Gábor alezredes lovagkeresztje* 1799. IV. 27.-i cassanoi haditettéért.

30. *Br. Rakovszky Márton százados lovagkeresztje* 1799. VIII. 15.-i novii haditettéért.

31. *Magyar lisztikard*, a XVIII. század közepéről. — A penge egyik lapján: Szűz Mária alakja és „*Maria Mater Dei Patrona Hungariae, sub tuum presidium confugio*” — másik lapján keltős kereszt és „*In hoc signo vinces. Deus exercituum bellator fortissimo esto mecum*” — felirattal.

32. *Magyar gyalogsági „primaplanista” kard* a XVIII. század végétől, korábbi huszárkard pengéjével.

A penge egyik lapján kardot forgató huszár, másik lapján az uralkodóház címerének részleteiből összerótt címer. Fokán „*Regt. Baroniai*” felirat. Eszerint az 1696-ban Mihályi Deák Pál által alapított, 1739—1766-ig Bodorfalvai Baranyay János báró lov. tábornok, majd Nauendorf, Wurmser, Kienmayer stb., végül 1913—1918-ig Tersztyánszky lov. tábornokról elnevezett 8. huszárezred régi huszár legénységi kardjából készült.

33. *Árkász-kard*, XVIII. századvégi típus.

1911. évi tömeglelet egyik darabja Pusztaherkályról, az 1849-i komáromi harcokból.

34. *Hátultöltő ágyúcső mintája*.

Lányi József 60. gyalog ezredbeli főhadnagy találmánya 1849-ből.

35. *Hajdubárd*, III. Károly király magyarokból toborzott, spanyolországi testőrségének felszereléséből, 1710-ből. Egyik lapján a Habsburg-címer, másik lapján kartusban „*Patrum virtuti*” felirat, a fokán „1710” évszám.

36. Győr város kulcsai, ezüstözött fémből.

V. Ferdinánd király és neje Mária Anna királyné 1839-i fogadásához készültek és I. Ferenc Józsefnek 1849. VI. 10-i bevonulásánál a meghódolás jeléül szolgáltak.

37. Hajdúkardok, a XVII. századból.

38. Páncélszűrő, a XVII. századból.

39. Török lófarkas parancsnoki jelvény (tug).

Hadzsákmány a XVII. század török háborúiból.

40. Lovassági lobogó. Az 1798-ban alakult 7. huszárezrednél, az első években használták.

Az ezred 1801-től „Liechtenstein”, — 1836-tól „Reuss”, — 1857-től Simbschen”, — 1864-től „Frigyes Károly porosz herceg”, — 1885-től „Vilmos porosz herceg”, — 1888-tól „Vilmos német és porosz trónörökös”, majd ugyanazon évtől 1918-ig „II. Vilmos német császár és porosz király” nevét viselte.

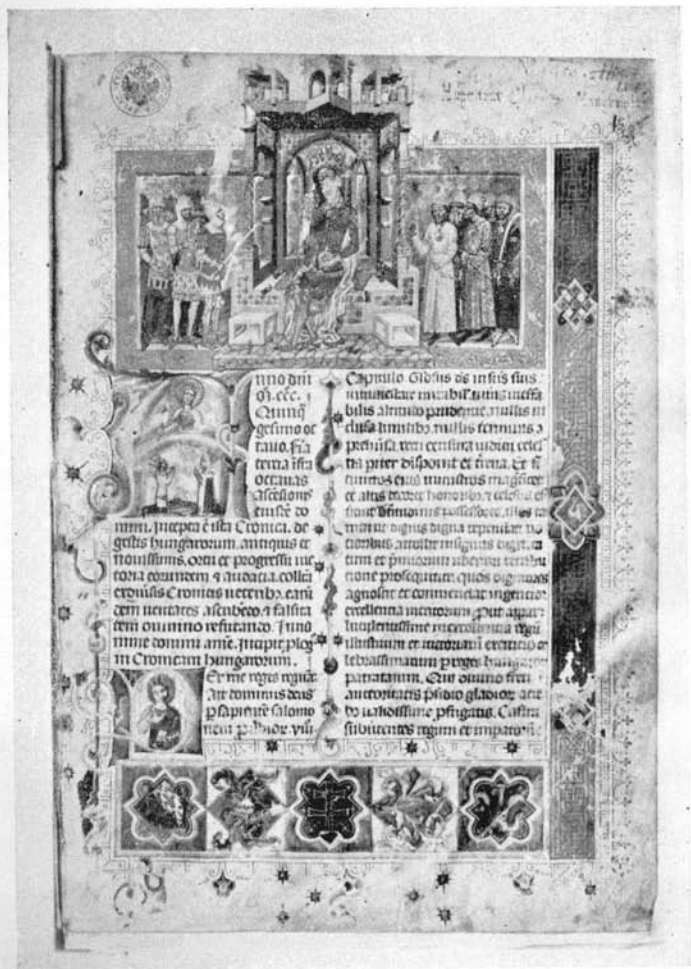
41. Lovassági lobogó. Hevesvármegye nemesi felkelő lovassága 1740—1745-ig használta.

hōr āncip. quōtēdī fōrēt nō abūnāc tōndū
 hōr vī īstū gūmāta mādēt dūmōp vīnū dū
 mēgnā iōt dē q nō hōr īstū. hōr mēgnā
 mōpōr fōr dūmōr tōdēt mōllōr dūmōr mādēt
 hōr tōndūnāc. āncip. mōffōrdūnāc. ā tōplōm
 nāc mēgnā fōrāt. ā mōffōr nāc mēgnā fōrāt. pī
 pī rēpētēt r hōmōl mōlōr oūgōbūnāc dūmōr
 dūmōr dūmōr r āt

Hic est fides dūmōr r vīg. hī nōmōr tōn
 vīdētēt hōr vīdētēt hōr ātūnāc
 āncipōrōt tōplōmōt mōgnā rātū
 īstū r tōt rēpōrōt āncipōrōt r dū mōt
 mōdūmōr f. mōndēt r fōldēt tōndēt r ā pīrāt
 r mōgnā dūmōr mōdēt nō dūmōr r dūmōr āncipōrōt
 nō dūmōr tōnācōt r mōndēt tōndēt r dūmōr
 fōrāt dūmōr pīrāt tōndēt r dūmōr

Divus perhibetur hīalānāc
 mōdō dūmōr hōr hōr hōr
 nāpīn. ā hōnāc q nāpīn.
 tōt vīnāc īstū dūmōr pīrāt
 tōnāc hōr dūmōr hōr dūmōr
 Salāndī fīalōr jūdī dūmōr r dūmōr
 jōfōdēt fīalōr āncipōrōt pīrāt mōdū r dūmōr
 q nāpīn. vīa īstū mōndū dūmōr r
 mōnd mōgnā iōt vī hōr mōgnā fōrāt
 idē hōr hōr vīnāc īstū dūmōr pīrāt
 r dūmōr mōndū mōdēt nō mōndēt dūmōr hōr
 fōrāt āncipōrōt dūmōr hōr dūmōr r dūmōr
 pīrāt hōr r mōndēt mōndēt vīa īstū
 dūmōr r dūmōr tōndēt r dūmōr r dūmōr

1. Egy lap a XV. századi magyar bibliából. Révai-kódex. (Kat. sz. 12.)

2. A Képes Krónika kezdőlapja. (Kat. sz. 3.)

capitulum prologus de his ingressis et de
 casibus propositis et ab illis eorum.

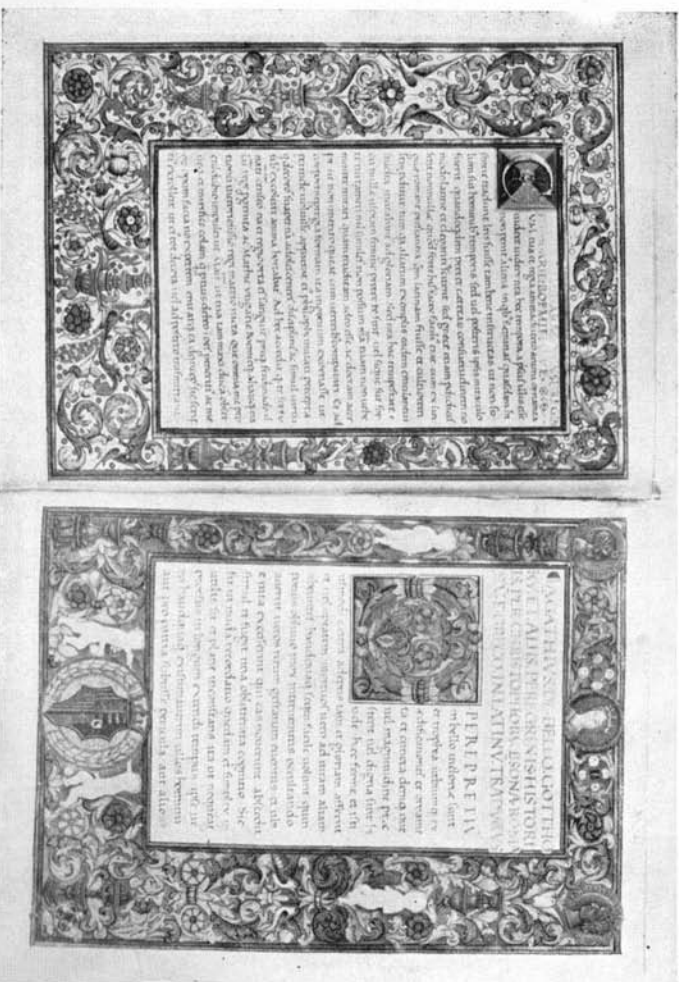

non loca immutaret videndi
 nunc equo reme in domo re
 dieant scito quos reduncat
 fuerunt capitea quibusq
 mens annaroz incedat ap

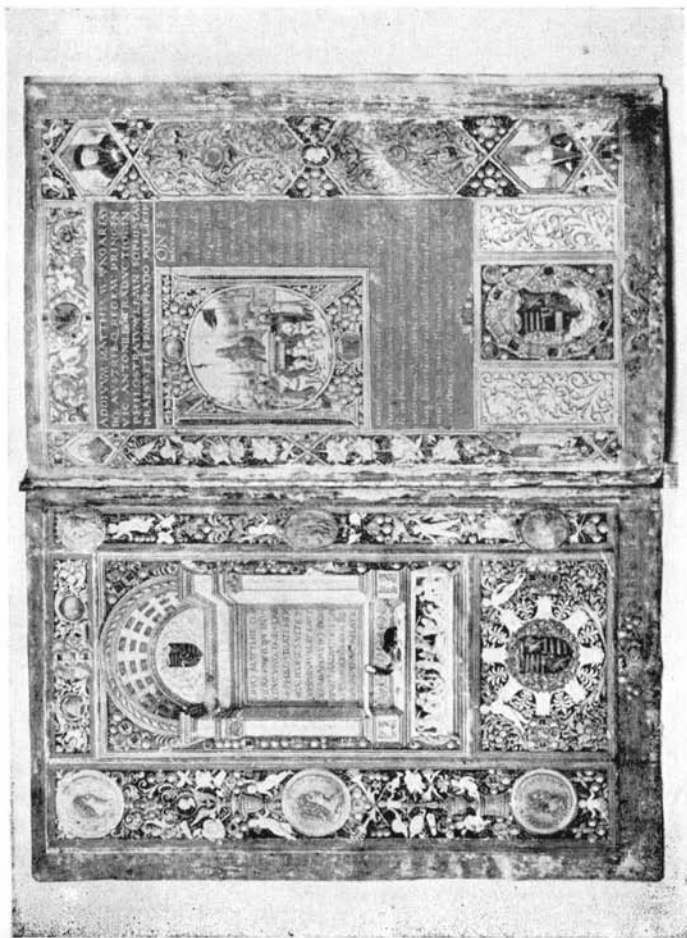
Egredis
 igitur hu
 morum i
 neratibz
 plus fel
 abis rsi
 mbris q
 dentis co

ponere in pta opusculo digu
 imo y dicit
 ab in carna
 tione annu
 serentesimo
 h' r' vii a me
 te vero ante
 reg' hunga

rum anno centesimo quarto
 tempore constantini in patris
 tery et zacharie pape sic dicit
 in Cronica romane: h' r' gan
 de syria scito egressi s' hoc modo

4. Agathias Corvin-kódex két diszlapja. (Kat. sz. 17.)

5. Philostratos Corvin-codex kezdőlapjai. (Kat. sz. 21.)

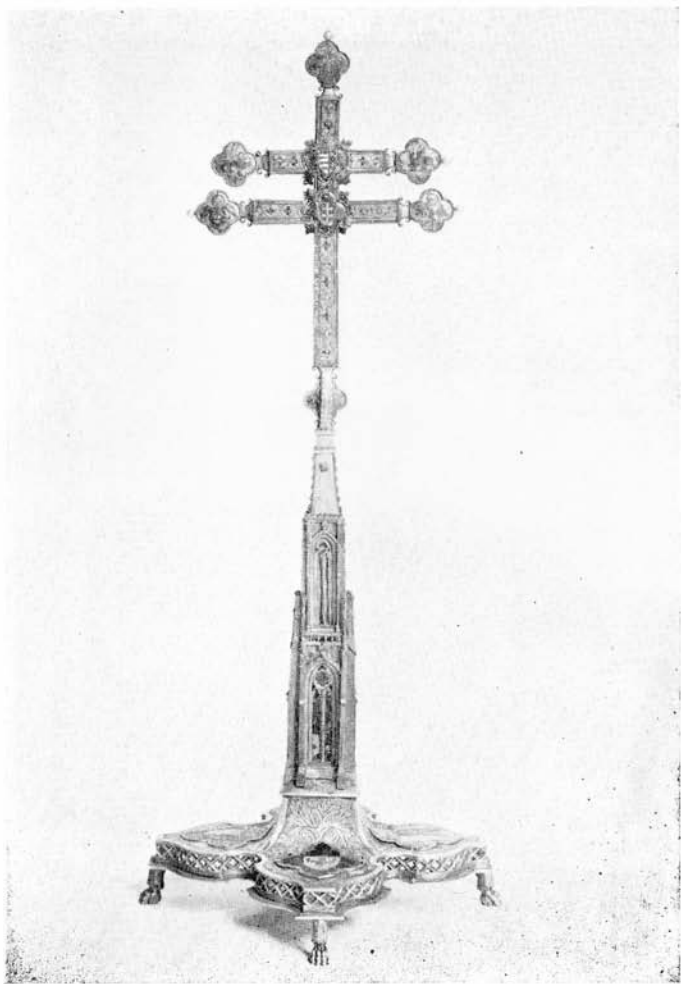
6. Bonfinius Symposionjának kezdőlapja. (Kat. sz. 25.)

7. Antifonale Corvin-kódex. (Kat. sz. 28.)

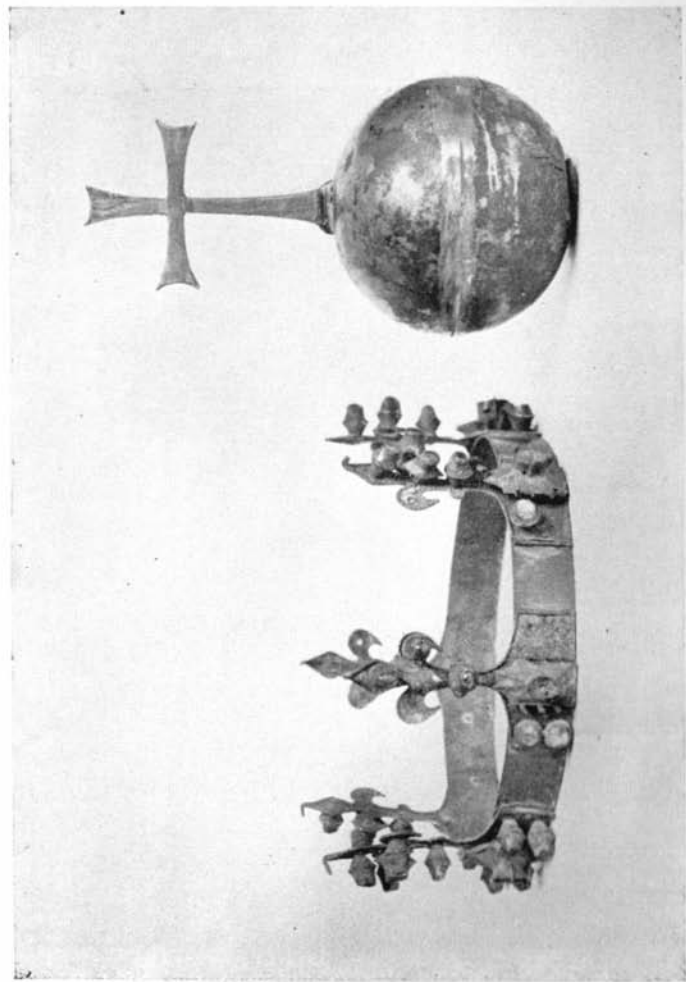
8. Corvin-kódex kötése. (Kat. sz. 26.)

9. Erekyekereszt Nagy Lajos címereivel. (Kat. sz. 135.)

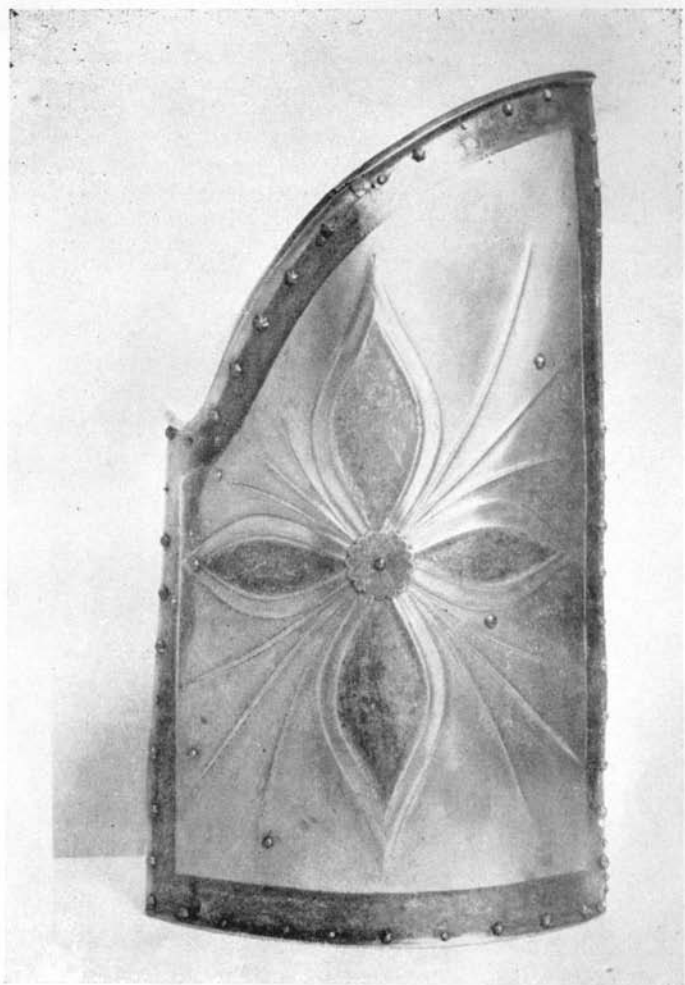

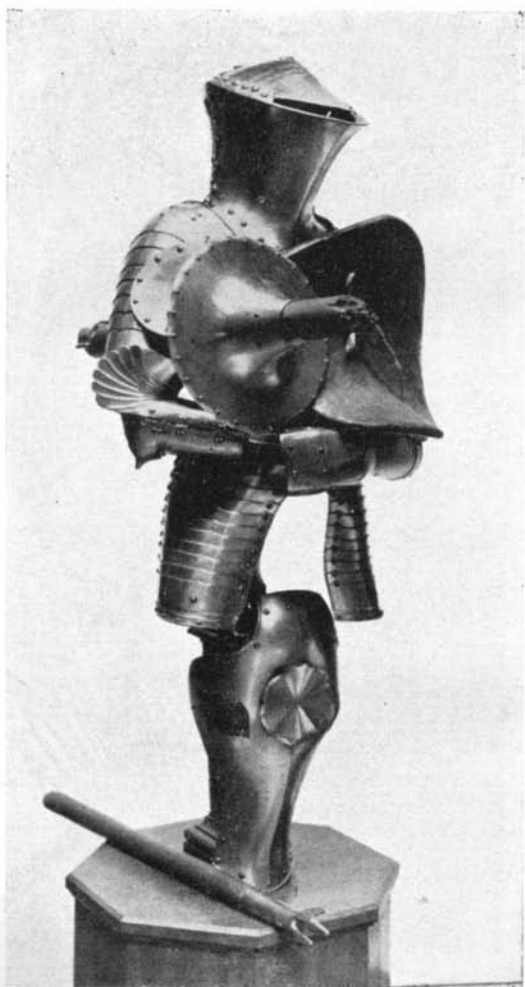
11. Zsigmond király temetési ékszerei. (Kat. sz. 136.)

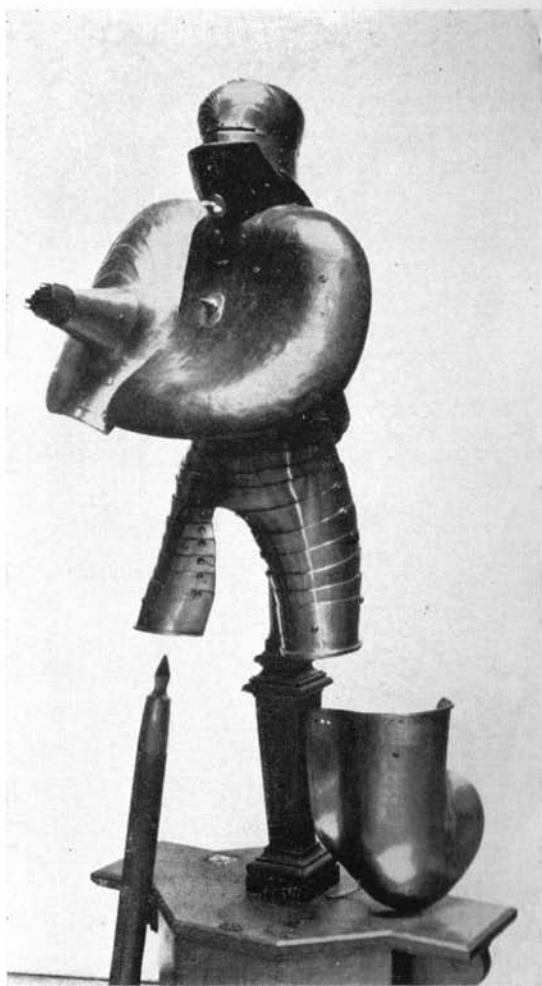
12. Magyar pajzs a XV. századból. (Kat. sz. 87.)

13. Magyar pajzs a XVI. század elejéről. (Kat. sz. 88.)

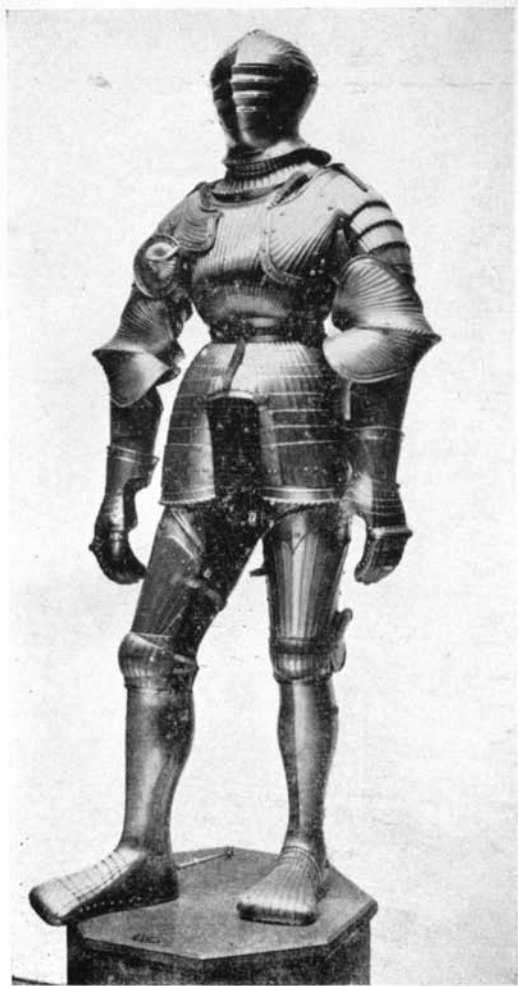
14. Tornapáncél lándzsatöréshez. XV–XVI. század
fordulója. (Kat. sz. 102.)

15. Tornapáncél lándzsaviadalhoz. XV - XVI. század
fordulója. (Kat. sz. 105.)

16. II. Lajos király gyermekkori páncélja.
(Kat sz. 1.)

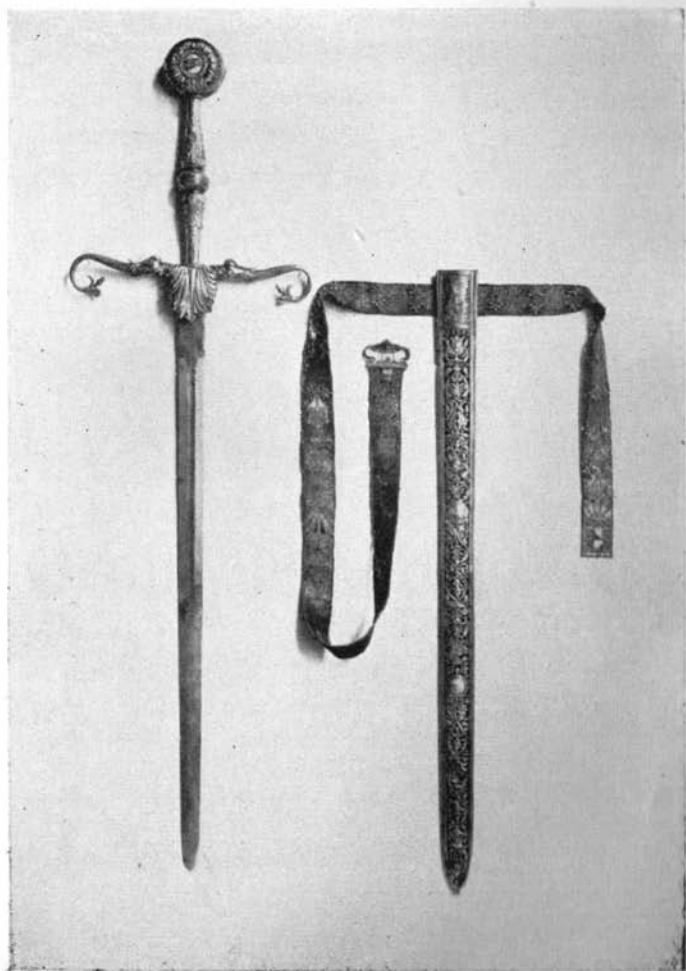

17. Miksa típusú páncél a XVI. század elejéről.
(Kat. sz 115.)

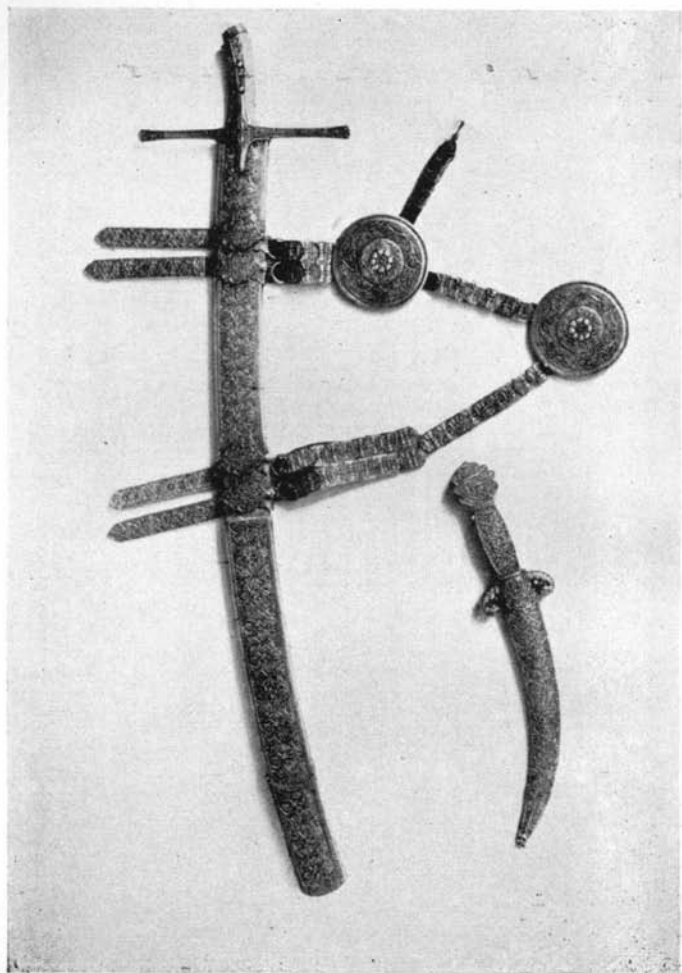

18. Diszpáncél a XVI. századból.
(Kat. sz. 91.)

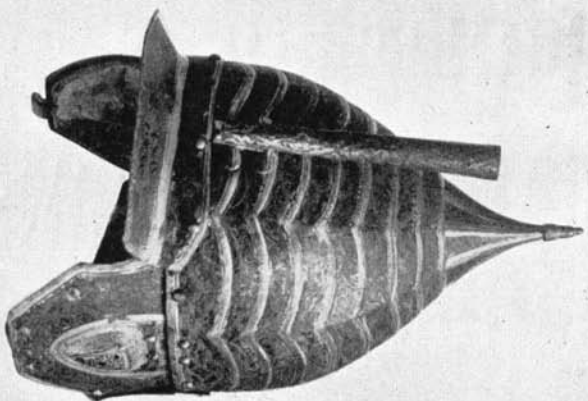
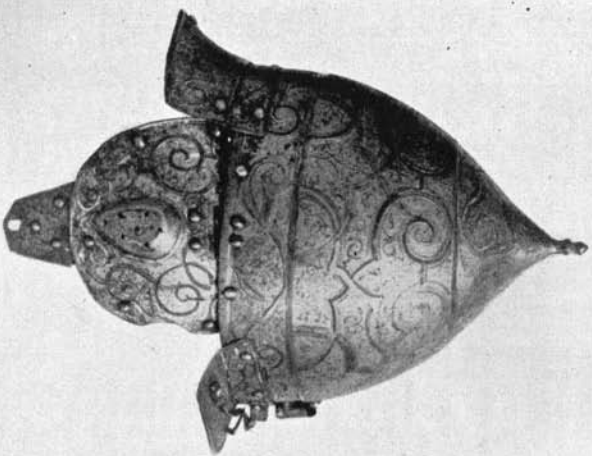
19. II. Ulászlónak küldött pápai díszkard (Kat. sz. 97.)

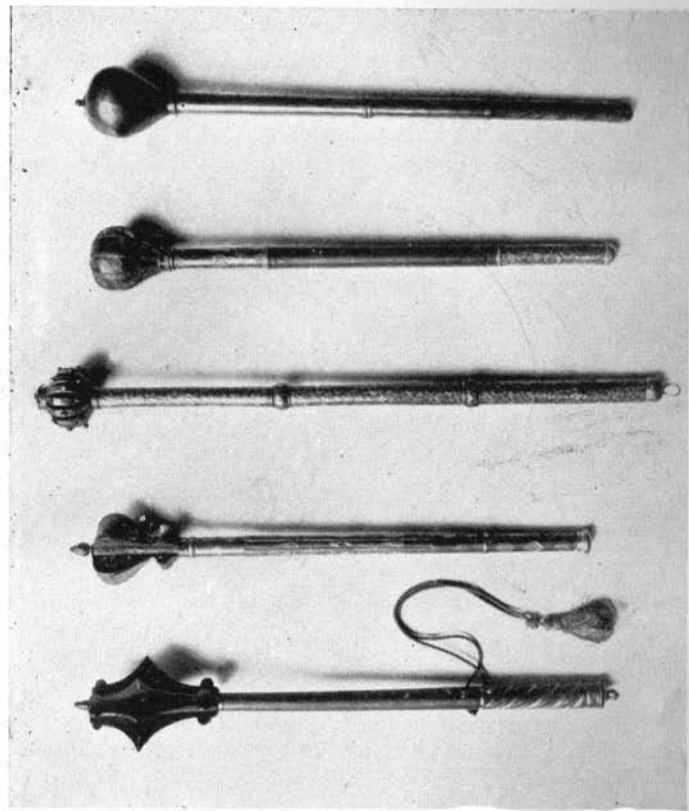
20. Magyar szablya és tör a XVI. század első feléből.
(Kat. sz. 39. és 40.)

21. Magyar szablyák a XVI. századból. (Kat. sz. 164, 76, 77, 166.)

22. Magyar torzasisakok a XVI. századból. (Kat. sz. 80—81.)

23. Buzogányok a XVI—XVII. századból. (Kat. sz. 82—86.)

24. Beatrix királyné képmása. (Kat. sz. 104.)

25. Mátyás király képmása. (Kat. sz. 104.)

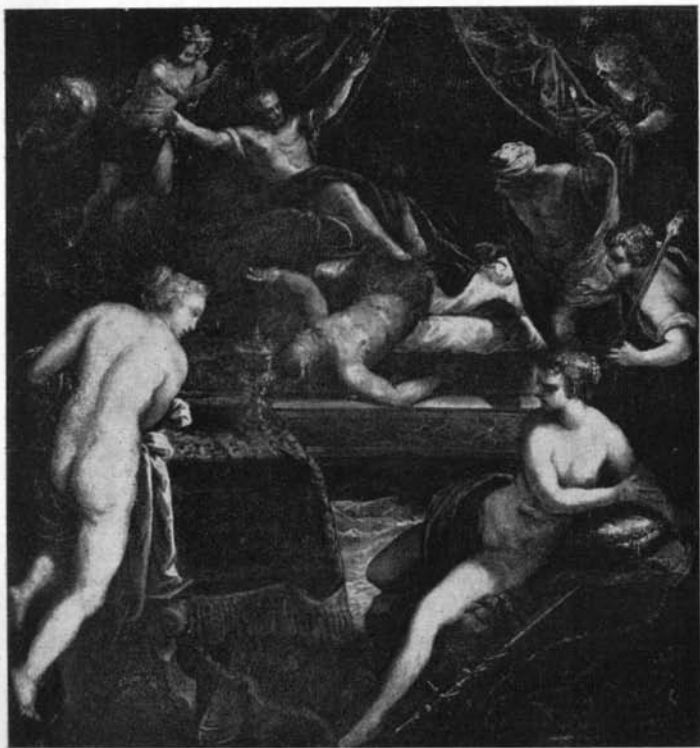

26. H. Memling, Oltárszárny. (Kat. sz. 148.)

27. H. Memling. Oltárszárny. (Kat. sz. 148.)

28. J. Tintoretto, Herkules, Omphale és a faun. (Kat. sz. 147.)

29. J. Carreño de Miranda (?). Marguerita Theresia infansnő.
(Kat. sz. 149.)

30. Verhaghen, Sz. István fogadja a pápa követeit. (Kat. sz. 103.)

31. H. van Achen, Hungaria felszabadítása. (Kat. sz. 156.)

32. M. v. Coxie, Mária királyné. (Kat. sz. 157.)

KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA, KARCAG.